

ISSN 1302-3519

ÇALIŞMA ORTAMI

İki Ayda Bir Çıkar / Sayı : 147 Temmuz - Ağustos 2016

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

• 12 Haziran ÇOCUK EMEĞİNE SON

• Korku Tünelinden Haberler

Atık Yağ Varili Patladı !

• Maden Kazaları

• İş Kazalarının Nedenleri ve Korunma İlkeleri ile
Tekniklerinin Uygulanması

• Emeğin Görünmeyen Yüzü: Basın İşçisi Kadınlar

• Az Zamanda Çok İşler Yaptı

Zor Dönemlerin Kahramanı : Mustafa Şeref Özkan

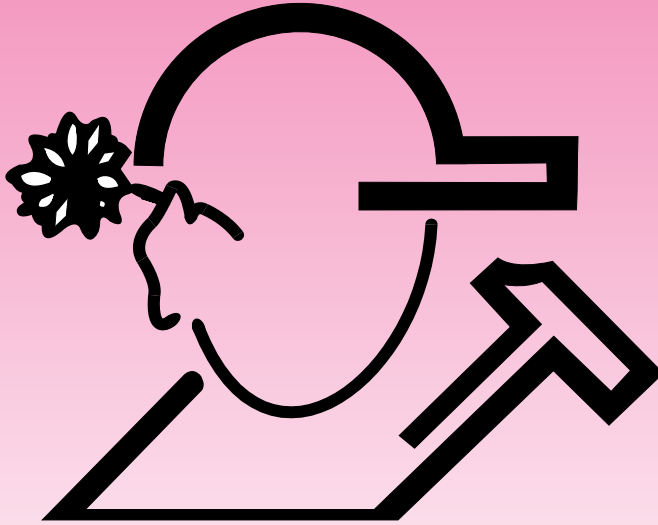
• Türkiye'nin Nüfussal Dönüşümü Üzerine Bir Görüş

• O Bizden Biri : "Koca Türk" Ernst Reuter

• İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım :

Kazı İşlerinde Güvenlik

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu"nuza
Ödemek İster misiniz?*

www.fisek.org.tr

Fisek Enstitüsü'nün 35. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 25. Yılı

12 Haziran ÇOCUK EMEĞİNE SON

Yoksulluğun can kurtaran simidi çocuklar.

Bugün ülkemizde

Dört kişilik bir aile için yoksulluk sınırı : 4.478 TL

Dört kişilik bir aile için açlık sınırı : 1.375 TL

Asgari ücret : 1.300 TL

Yurttaşların çok büyük bir bölümü bu sınırlara komşu bir yaşantı sürüyor. İş güvencesi yok ve işsizlik çok. Çocukların bu kara tablonun can kurtaran simidi olarak görüldüğünün en önemli kanıtı, çocukların erken yaşta çalıştırılması ve özellikle yoksul ailelerde çocuk sayısının hızla yükselmesi... Yoksul aileler, can havliyle bugünlerini ve yeni çocuklarıyla yarınlarını güvence altına almaya çalışıyorlar.

Ancak can kurtaran simidi olarak görülen bu çocuklar aynı zamanda koşulların da kurbanı oluyorlar.

İş kazası kurbanı oluyorlar.

Çalışmaktan okumaya fırsat bulamadıkları için, ilerinin niteliksiz emekçileri oluyorlar. Bu onlar için güvensizlik, düşük gelir ve bağımlılık demek.

Kız çocukları ya erken yaşta atelyelerde çalıştırılıyorlar; ya da erken yaşta gelin edilerek, sorun yumağının yeni düğümlerini oluşturuyorlar.

Yaşadığımız coğrafyanın ve küresel egemenlerin çıkarlarının yansıması olan, göç dalgaları, bu tabloyu daha da ağırlaştırıyor. Göçmen çocuklar için, her şeye yeniden başlamak gerek. Okuma olanaklarının azalmasıyla çocuklar, yerli nüfusa oranla daha düşük ücretlerle daha uzun çalışma süreleriyle, katmerli sömürülüyorlar.

Bir de bunların üzerine binen çocuk istismarı... Uysal emek ögesi olarak görülerek sömürüsü ağırlaştırılan çocuklar, onların zor durumlarından yararlanmak isteyen "cinsel sapıkların" hedefi oluyorlar.

Bu ne biçim dünya ?

Bu alçaklıklardan vicdanı sızlayanları, duyarlılıklarını içlerine gömmek yerine, açıklamaya, örgütlenmeye, "çocuk işçiliğine hayır demeye" ve yetkilileri zorlamaya çağırıyoruz.

FİŞEK ENSTİTÜSÜ ÇALIŞAN ÇOCUKLAR BİLİM VE EYLEM MERKEZİ
VAKFI YÖNETİM KURULU

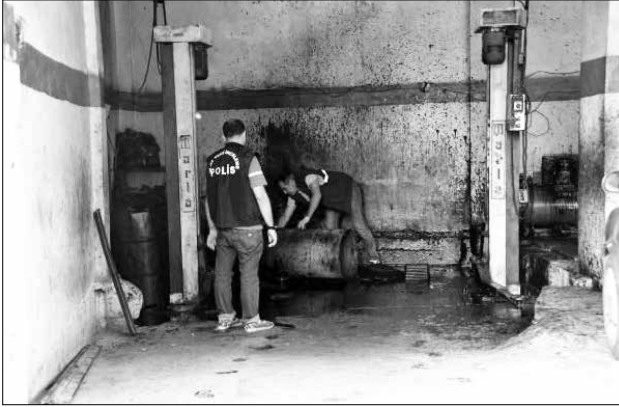
KORKU TÜNELİNDEN HABERLER

ATIK YAĞ VARİLİ PATLADI!

Adana'da Serdar Erdal'a ait oto tamirhanesinde, araçlardan çıkan atık motor yağların toplandığı varil, belirlenemeyen nedenle alev alıp patlama meydana geldi. Bu sırada varilin yanında bulunan çırak 13 yaşındaki Mehmet Bozkurt, ağır yaralandı.

Süleyman Vahit Caddesi üzerinde bulunan oto tamirhanesinde meydana geldi. Tamirhanedeki işi biten tamirci Serdar Erdal, dükkanı kapatacaklarını söyleyip çırağı Mehmet Bozkurt'tan temizlik yapmasını istedi.

Bozkurt, temizliğe başladıktan sonra yanında bulunduğu içi yağ dolu varil önce alev aldı, ardından patlama oldu. Alevlerin arasında kalan küçük çocuk, çevredekilerin yardımı ile işyerinin dışına çıkarıldı.

Vücudunda ağır yanık oluşan Bozkurt, çağrılan ambulansla TOKİ Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne kaldırıldı. İlk müdahalesi burada yapılan Bozkurt, daha sonra Seyhan Uygulama ve Araştırma Hastanesi'ne sevk edildi.

Hayati tehlikesi bulunan Bozkurt tedavi altına alındı. Polis ekiple-ri, patlamayla ilgili inceleme yaparken, işyeri sahibi küçük yaşta işçi çalıştırmaktan ifadesi alınmak üzere karakola götürüldü.

Kaynak: Fatih KARAÇALI/ADANA, (DHA)
<http://www.posta.com.tr/3Sayfa/HaberDetay/Atik-yag-varili-patladi-.htm?ArticleID=347790>

MADEN KAZALARI

Ebru KAYA*

Madencilik, değerli mineraller veya diğer jeolojik materyallerin elde edilmesi için yapılan yeraltı ve yer üstü çalışmalarının genel adıdır. Çıkarılan bu cevherler arasında metaller, kömür, taşlar, kalker, kaya tuzu, çakıl ve kil gibi maddeler bulunur. Madencilik, bir laboratuvar, fabrikada veya yapay tarımsal süreçler yoluyla yetiştirilemeyen ya da oluşturulamayan maddelerin elde edilmesi için gerekli bir işkoludur. Bilim ve teknolojinin gelişmesi madencilikte kullanılan araçların güvenli hale gelmesini sağlamışsa da bu işkolunda yaşanan kaza ve ölümlerin yaşanmadığı bir dönem yoktur. Madencilik, maden çalışanlarının maruz kaldığı tehlikeler açısından kayda değer bir değişiklik göstermemekte, geçen yıllar içinde yaşanan kazalarda ölü ve yaralı sayıları azalıyor olsa da madencilik tarihimizin en tehlikeli mesleği olmaya devam etmektedir. Madenlerde, insan gücü yerine makinelerin kullanılmaya başlanmasıyla madenlerde çalışan sayıları azalmış ancak bu durum gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar etkili olamamıştır. İnsan gücünün daha ucuz olması madenlerdeki çalışmalarda makine kullanımı yerine tercih edilme nedeni olmaktadır. Madencilik günümüzde hala erken ölümlerle, meslek hastalıklarıyla, çok ölümlü kazalarla anılan bir meslektir.

ABD’de yapılan bir çalışmaya göre ABD’de bulunan kömür madenlerinde geçtiğimiz yüzyılda, kömür madencilği sağlık ve güvenlik şartları çok büyük gelişmeler göstermiştir. Madenlerde yapılan çalışmalarda verimlilik artmaya devam ederken, ölüm ve yaralanmalar azalmaktadır. Geçmişte madencilerin korkulu rüyası olan metan gazı, kömür tozu patlamaları, göçükler, yangınlar gibi kazalar ve sağlık problemleri önemli ölçüde azalmıştır. Madende çıkacak yangınların önlenmesini ve bu yangınlarda hayatta kalmayı sağlayan ürünler, metan gazı kontrol yöntemleri, yeraltı kömür madenleri için tasarım prosedürleri, kazı yapılan yüzeyin kontrolleri için yöntemler, patlatma yöntem ve prosedürleri, yeraltı maden ocaklarında lazer kullanımı ve üstten geçen elektrik hatlarından kaynaklanacak elektrik çarpmalarının önlenmesi konularını da içeren NIOSH araştırmalarının katkıları sayesinde yeraltı kömür madenlerinde kaza ve yaralanma sayıları azalmıştır. Sağlık araştırmaları sonucunda, kişisel toz maruziyetinin görüntülenmesi-

ni, gürültüye maruziyetin azaltılmasını ve makine operatörleri için ergonomik çözümler sağlayan ürünler geliştirilmiştir. ⁽¹⁾ Bu gelişmeler, gelişmiş ülkelerdeki maden kazalarının azalmasına neden olabilmişse de, denetim mekanizmaları yeterli olmayan ülkelerde maden güvenliğinin sağlanması açısından aynı ölçüde etkili olamamıştır.

Pensilvanya’da bulunan bitümlü yeraltı madenlerindeki güvenlik önlemlerine uyulmamasından kaynaklanan riskleri tanımlamak için yapılan bir risk değerlendirme çalışmasında ABD Çalışma Bakanlığı’na bağlı Maden Güvenlik ve Sağlık İdaresi (MSHA)’nin belirlediği zorunlu güvenlik standartlarından yararlanılmıştır. Bu standartlara uygunsuzlukların sonucunda yaşanabilecek sağlık ve güvenlik risklerinin önceden değerlendirilmesi ve önceliklerin belirlenmesi sonucunda alınacak önlemler kaza, yaralanma ve hastalıkların yaşanmasını engelleyecektir. ⁽²⁾ Madenler gibi çok tehlikeli ve büyük kayıplara yol açabilen işlerle ilgili kapsamlı ve detaylı yasaların ancak tüm dünyada uygulanması maden kazalarının tarihe gömülmesine neden olabilir.

1949 yılından itibaren ulusal kömür üretiminin hızla arttığı Çin, 2009 yılında dünyada en çok kömür üreten ülke olmuştur. Bununla beraber, büyük kömür madencilği kazaları günümüzde hala yaşanmaktadır. Yaşanan bu kazalarla ilgili bilgi edinebilmek için 1949-2009 yılları arasında 100 kişiden fazla ölüme neden olan 26 büyük kazanın incelendiği bir araştırmada; tarih, ölü sayısı, kaza nedeni ve işletmenin niteliği gibi kazalara bağlı etmenler analiz edilmiştir. Çin’de yapılan bu araştırmada

güvenlik denetim organizasyonlarının tamamlanması, devlet, işletme ve çalışanlar arasında işbirliğini sağlayacak bir ajans kurulması, güvenlik kuralları ve yönetmeliklerinin tamamlanması, güvenlik konusundaki yatırımların iyileştirilmesi, güvenlik konusundaki eğitimlerin geliştirilmesi, güvenlik tekiğinin geliştirilmesi ve acil kurtarma tekniği ve ekipmanlarının geliştirilmesi konularında çalışmalar yapılması önerilmektedir. ⁽³⁾ Madenlerde yapılan çalışmalarda işin doğası gereği bulunan tehlikelerden çalışanların korunmasını sağlamak devletin görevidir ve devlet, tüm iş güvenliği yaklaşımında olması gerektiği gibi, bu konuda önleyici olacak şekilde denetim mekanizmalarını şekillendirmelidir.

Madenlerdeki tehlikelerin başında patlamalar gelmektedir. Metan, etan, propan, bütan ile hidrojen, karbonmonoksit gibi bütün yanıcı gazları bünyesinde bulunduran hava patlayıcı özellik gösterir. Bunların en önemlisi hidrokarbonlar ve özellikle metan olup, metan ile havanın karışımı madencilikte “grizu” olarak isimlendirilir. Metanın tek başına yanması (metan patlaması) sırasında karbonmonoksit oluşmaz. Ancak metanın yanması kömür tozunun bulunduğu ortamda meydana gelirse, son aşamada kömür tozu patlaması olur ve bol miktarda karbonmonoksit oluşur. ⁽⁴⁾

Kömür madenlerindeki kömür damarlarından metan gazı açığa çıkabilmektedir. Bu nedenle madenlerde metan gazı dedektörleri bulunmakta ve metan gazı seviyesi belli bir değerin altında tutulmaya çalışılmaktadır. Madenlerin havalandırılması, metan gazı yoğunluğunun belirli bir seviyenin

Fotoğraf www.galeri8.uludagsozluk.com/444/13-mayis-2014-soma-maden-ocagi-kazasi_629824.jpg adresinden alınmıştır.

* End. Müh., Fişek Enstitüsü’nde İş Güvenliği Uzmanı

altında tutulması ve oksijen miktarının belirli bir seviyenin üzerinde tutulması açısından yaşamsal önem taşımaktadır. Madenlerde metan gazı birikmesini engellemek için kullanılan bir diğer yöntem metan drenajlarıdır. Metan drenajı, kömür ocaklarında damar ve tabakalardan ocak atmosferi içine nüfuz eden grizunun çalışma alanı dışına atılmasında kullanılan bir yöntemdir. ⁽⁴⁾

Magnezyum, alüminyum, çinko, kalay, demir gibi metalik tozlar, kömür, piritli cevherler, organik tozlar ortam havasına belirli bir konsantrasyon karışması durumunda hava patlayıcı hale gelir. Normal koşullar altında katı bir kömür parçası yanıcıdır. Ancak, ufanarak ince toz haline

getirildiğinde tutuşucu ve patlayıcı bir hal alır. Kömür tozu patlamaları üzerinde yapılan araştırmalar ve yaşanan olaylar aşağıdaki önemli bulguları ortaya çıkarmıştır. Kömür tozu küçük bir metan patlamasını büyük bir patlamaya dönüştürebilir. Ayrıca, yanan bir toz bulutunun alevi bir gaz birikintisine ulaştığında gazı patlatabilir. İnce ve kuru kömür tozlarının varlığı grizunun alt patlama sınırını daha aşağıya indirebilir. Patlama kömür tozunu da içeriyorsa önemli miktarda karbonmonoksit gazı oluşabilmektedir. Toz patlamasının olabilmesi için havada askıya geçmiş bir toz bulutunun ateşleyici bir kaynakla temasa geçmesi gerekmektedir. Araştırmalar ocaklarda metan-hava karışımlarını patlatabilecek her türlü kaynağın bir toz bulutunu da patlatabileceğini göstermektedir. Ancak ocakların en tozlu yerlerinde bile askıdaki tozlar patlayıcı bir toz bulutu oluşturamazlar. Patlama için önemli olan tavan, taban ve yan duvarlarda birikmiş olan toz olup, bunun bir darbe etkisiyle gruplanarak havaya karışması gerekmektedir. Yani bir patlamanın olabilmesi için çokmuş tozu havalandıracak bir etken ile bulutu ateşleyecek etkenin bir araya gelmesi gerekmektedir. ⁽⁴⁾ Bu açıdan kömür madenleri diğer madenler arasında en çok kazanın yaşandığı ve bu kazaların sonucunda çok sayıda ölümle karşılaşılan bir alandır.

Yaşanmış en büyük maden işletmesi kazası 1942 yılında Çin'in Liaoning Bölgesi'nde bulunan Honkeiko Kömür Madeni'nde yaşanmıştır. Gaz ve kömür tozunun patlaması sonucu oluşan alevler maden kuyusu girişine kadar ulaşmış ve 1549 kişinin ölümüne yol açmıştır. Kuyunun içinde devam etmekte olan yangının büyümesini engellemek için havalandırmanın kapatılması ve kuyu ağzının mühürlenmesi nedeniyle ölümlerin çoğunun karbon monoksit zehirlenmesinden kaynaklandığı raporlanmıştır. ⁽⁵⁾

Fransa'da bulunan Courrières Maden Ocağı'nda meydana gelen

<http://i.cnnturk.com/ps/cnnturk/100/0x0/53734762c3332022509ccf48>

patlamada 1099 maden işçisi yaşamını yitirmiştir. Patlamanın yaşandığı 10 Mart 1906 gününden bir gün önce yerin 270 metre altında bir yangın başladığı tespit edilmiş ve yangının oksijensiz kalarak sönməsi için ocak girişi ve çıkışları kapatılmıştır. Ertesi sabah devam etmekte olan yangının bulunduğu alanda, muhtemelen duvarlardaki çatlaklardan sızan yanıcı gazlar ve kömür tozundan kaynaklanan bir patlama olmuş; ocağın derin tünelleri ve yüzeyine kadar yayılan alevler bu bölgelerde çalışanların ölümüne yol açmıştır. Çıkan yangının nedenleri günümüzde hala belirlenememiştir. ⁽⁶⁾⁽⁷⁾

1965 yılında Hindistan'ın Dhanbad Kömür Madeni'nde gerçekleşen patlamada 375 madenci yaşamını yitirmiştir. Grizu ve kömür tozunun patlayıcı hale getirdiği ortam havasının tutuşturucu bir kaynakla bir araya gelmesi sonucu patlama yaşanmıştır. Kesin olmayan bilgilere göre tutuşturucu, yeraltına giren bir madencinin fenerinden kaynaklanmıştır. Maden Ocağı yönetimi tutuşturma kaynağının kasıtlı olarak kullanıldığını iddia etmektedir. ⁽⁸⁾

Japonya'nın Mitsui Miike Kömür Madeni'nde 1963 yılında yaşanan kömür tozu patlaması sonucunda 458 kişi ölmüş ve 833 kişi yaralanmıştır. Yerin 500 metre altında gerçekleşen patlama nedeniyle birçok bölgedeki tünellerin tavanları çökmüş ve madenciler yeraltında mahsur kalmıştır. Çalışanlar, yanma sonucu açığa çıkan karbonmonoksit gazını solumak durumunda kaldıkları için bulundukları yerlerde can vermişlerdir. ⁽⁹⁾

Geçen yıllar ve teknolojik gelişmeler maden kazalarındaki ölümlerin sayısını azaltabiliyor olsa da kazaların nedenleri değişmemektedir. 2016 yılının Şubat ayında Rusya'da bulunan bir kömür madeninde meydana gelen grizu patlaması sonucu 36 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu kazadan yaklaşık bir ay sonra

Çin'de bulunan bir kömür madeninde grizu patlaması meydana gelmiş ve 12 kişi yaşamını yitirmiştir. ⁽¹⁰⁾

Madenlerde yaşanan yangınlar, yangın sırasında çalışma alanından uzaklaşmanın güçlüğü nedeniyle çalışanların yaşamlarını tehdit eder. Yangın sonucu oluşan zehirli gazların maden içinde yayılması, yangının bulunduğu alana belirli bir mesafede olursa bile çalışanları etkileyebilmektedir. Bu nedenle madenlerdeki havalandırma sistemlerinin çalışanlara her koşulda temiz hava ulaştırabilecek şekilde düzenlenmiş olması gerekmektedir. Şili'de bulunan El Teniente Bakır Madeni'nde yaşanan yangında açığa çıkan karbonmonoksit gazı 355 kişinin ölümüne neden olmuştur. 1945 yılında yaşanan bu kazada acil çıkış için kullanılacak bölümlerin işaretlemeleri yetersiz olduğu için çalışanların yeraltından çıkamamış olabilecekları düşünülmektedir. 3 gün süren arama kurtarma çalışmaları ne yazık ki başarıya ulaşamamıştır. ⁽¹¹⁾

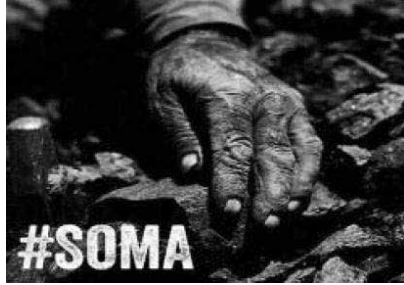
Amerika'nın en büyük maden kazası olarak tarihe geçen Monongah Kömür Madeni Felaketi'nde çoğunluğu İtalyan göçmenler olan 362 kişi yaşamını yitirmiştir. 1907 yılında yaşanan kazanın kömür tozu ve metan gazı patlamasının ardından havalandırma sistemi, kazan dairesi ve çıkış yolları kullanılamayacak duruma gelmiş ve çalışanların ocağın içinde havasız kalmasına neden olmuştur. Kömür tozu ve metan gazı karışımının patlamasına neden olan tutuşturucu kaynağın elektrik arkı veya kapalı sistemli olmayan ışıklar olabileceği belirtilmiştir. Monongah felaketinden kurtulan tek kişi, kazadan 19 yıl sonra, başka bir madende çalışırken can vermiştir. ⁽¹²⁾ Aynı duruma, Soma Madeni Kazası'nda sağ kurtulan çalışanlardan birinin bir sene sonra Amasya'da bulunan Suluova ilçesindeki madende göçük altında kalarak ölümü ile tanıklık etmiştir.

Yer altı madencilğinde kullanılan üretim şekillerinden biri oda topuk yöntemidir. Temel olarak, cevherin üretimi sırasında, madenin üzerinde oluşan yükü dengelemek için bırakılan topuklar ve üretimin gerçekleşmiş olduğu odalardan oluşur. Oda topuk yöntemi genelde kömür, demir ve bakır madenlerinde tercih edilir. Yöntemde en önemli olan, topukların boyutlarıdır. Bırakılan topuklar çok küçük olursa, tavanın oluşturduğu yükü dengeleyemez ve maden çöker. Ancak topuklar çok büyük bırakılırsa, üretilmesi gereken cevher ocak içinde bırakılacağından, yapılacak üretimin miktarı azalır. (13) Zayıf topuklardan birinin çökmesi durumunda çevre topuklara daha fazla yük düşeceğinden, çökme, domino gibi yayılabilir.

1960 yılında Güney Afrika'da bulunan Coalbrook kömür madeninde yaşanmış olan kazada 435 kişi göçük altında kalmıştır. 21 Ocak günü yerin 900 metre altında çalışan yaklaşık 1000 madencinin yarıya yakını eğimli kuyu kullanarak yeraltını terkedebilirken 435 madenci çökme sonucu kapanan kaçış yollarına ulaşamamıştır. 1952 yılından itibaren en iyi topuk genişliği ve derinliğini bulabilmek için madende yapılan deney sonucunda topukların yanlardan küçültülerek daha çok ve kaliteli kömür çıkarma çalışmaları sonucu topuklara binen yükün artması çökmenin başlamasına neden olmuştur. İlk çöken topukla birlikte 3 kilometrekairelik alandaki tüm topuklar çökmüştür. Mahsur kalan madencileri kurtarmaya gelen ekipten iki kişi de madenden çıkmayı başaramamıştır. Yaşanan bu kazadan sonra Güney Afrika hükümeti kömür madenlerinde topuk sağlamlığı ve maden işlerinde güvenlikle ilgili çalışmalar yapmış ve göçük altında kalanlara ulaşabilmek için kullanılacak kurtarma ekipmanları edinmiştir. Bu ekipmanlar, 2010 yılında Şili'nin Capiopa'da mahsur kalan madencilerin kurtarılmasını sağlayan ekipmanlarla benzer özelliktedir. (14)

5 Ağustos 2010 tarihinde başlayıp başarıyla sona eren kurtarma operasyonu, Şili'nin Capiapo madeninde mahsur kalmış 33 madencinin gün ışığına tekrar kavuşmasını sağlamıştır. Capiapo bakır ve altın madeninde yerin 700 metre altında ve madenin çıkışından 5 kilometre uzakta bir yaşam odasına sığınarak hayatta kalmayı başaran madenciler 69 gün sonra yeryüzüne çıkarılmıştır. (15)

Tüm dünyada büyük bir ilgiyle takip edilen kurtarma operasyonları Türkiye'de de gündeme gelmiş ve dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı "Zonguldak'ta Grizu patlaması değil göçük olsaydı biz işçilerimizi 3 günde çıkarırdık. Bizim madenlerimizde de

Fotoğraf, www.madenmetal.net/wp-content/uploads/2014/05/somadaki_maden_kazasi.jpg adresinden alınmıştır.

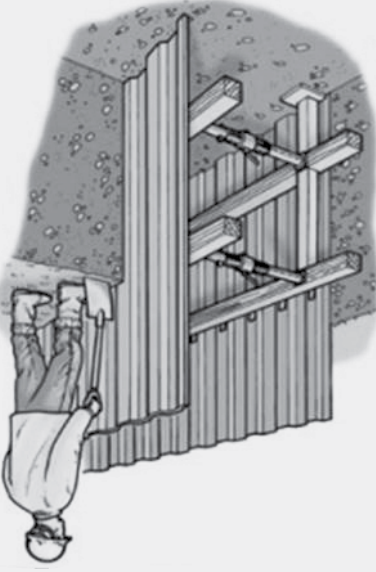
işçilerimizin güvenli ve aylarca kalabilecekleri mekanlar var." açıklamasında bulunmuştur. (16) Ancak 13 Mayıs 2014 tarihinde Soma Kömür Madeni'nde yaşanan kaza Türkiye'deki madenlerle ilgili bu söylenenlerin doğru olmadığını gözler önüne sermiştir. Soma Madeni'ndeki yangın sonucu 301 kişinin yaşamını yitirmesiyle sonuçlanan faciada madenlerimizde çalışanların güvenli kalabilecekleri yerlerin bulunmadığı görülmüştür. Vardiya değişimi sırasında çıkan yangında maden girişi 400 metre aşağısında bulunan çalışanlar çıkışa ulaşabilmişken, yerin 800 metre altında bulunan yaklaşık 300 kişi çıkışa ulaşamamış ve yangın sonucu oluşan karbonmonoksit gazından zehirlenerek ölmüştür. Kazanın incelendiği bilirkişi raporuna göre kaza nedeni, trafo önünde topuk olarak bırakılan kömürün kendiliğinden yanmasıyla başlayan yangının temiz havayla buluşması ve tam yanmaya dönüşmesiyle birlikte, ortamda bulunan diğer yanıcı malzemelerin de tutuşmasıdır. Su ile soğutma yapılması sonucunda ortaya çıkan zehirleyici ve boğucu gazların ortama yayılması, madencilerin karbonmonoksit gazına maruz kalmasına neden olmuştur. Yaşanan felaketin sonucunun büyüklüğünü etkileyen diğer etkenlerden birinin üretim zorlaması olduğu tespit edilmiştir. Soma Madeni'nde planlanan üretimden 2-2,5 kat fazla üretim yapıldığı saptanmıştır. Ayrıca, madende düzenli olarak yapılan sıcaklık ölçümü sonuçlarındaki artış izlenerek, kömürün kendiliğinden yandığı saptanabilecekken, kazanın yaşandığı aydan önceki bir ayda madendeki sıcaklığın 5 °C artmış olması ve konuyla ilgili herhangi bir önleyici çalışma yapılmamış olması kazanın göz göre göre yaşandığını göstermektedir. Kaza sırasında çalışanların mahsur kaldıkları yerlerde yeterli miktarda oksijene ulaşamamalarında önemli etkenlerden biri maden girişi ve çıkışındaki basınç farkından yararlanarak çalışan havalandırma sisteminin gerektiğinde hava akımını ters yöne çevirebilecek özellikte olma-

masıdır. Bu durum kurtarma sürecini olumsuz etkilemiştir. (17) Soma maden kazasıyla gündeme gelen yaşam odalarının zorunluluk haline getirilmesinden vazgeçilmesi üzerine madencilerin yeryüzüne güvenli şekilde çıkışını kolaylaştıracak hayat hattı zorunluluğu getirilmişse de; uygulama 2017 yılına ertelenmiştir.

Madencilik yüzyıllardan beri devam etmekte olan en tehlikeli mesleklerden biridir. 2010 yılında yaşanan Capiapo madencilik kazasındaki başarılı kurtarma operasyonunun yanı sıra diğer madencilik kazalarında kaç kişinin ne kadar süreyle yeraltında ölümü beklediğini bilmek mümkün değildir. Madencilik işkolundaki güvenlik uygulamaları katı şekilde belirlenmiş olsa da günümüzde hala bu sektörde kazalar yaşanmaya devam etmektedir. Madencilik mesleğini ölüm ile ilişkilendiren bakış açısını kabullenmek yolunu seçtiğimizde dünyanın her yerinde yaşanan maden felaketlerini sıradanlaştırmaktayız. Böylece, devletin yurttaşlarının yaşama hakkını koruma görevi göz ardı edilmektedir. O zaman da, ne yazık ki elimizde bir dizi ölümlü istatistik kalmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği çalışanları yaralanmaların, meslek hastalıklarının, ölümlerin hiç bir meslek grubu için olağan olması adına yapılan çalışmalardır ve bu çalışmalarda öncelikli olan bu kazaların yaşanmasının engellenmesidir.

KAYNAKLAR

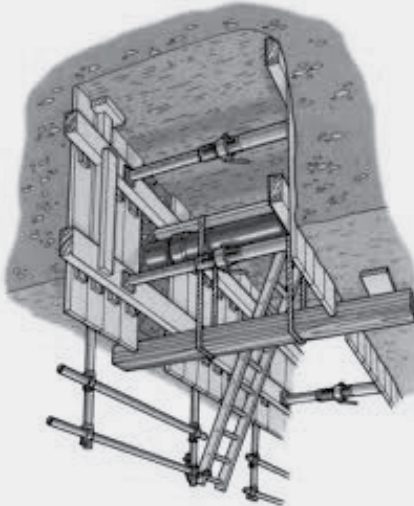
1. Esterhuizen GS, Gurtunca RG. J. Coal Mine Safety Achievements in the USA and the Contribution of NIOSH Research. South African Institute of Mining and Metallurgy. United States. 2006.
2. Orsulak M, Kecojovic V, Grayson L, Nieto A. Risk assessment of safety violations for coal mines. International Journal of Mining, Reclamation and Environment. 2010.
3. Wu L, Jiang Z, Cheng W, Zuo X, Lv D, Yao Y. Major accident analysis and prevention of coal mines in China from the year of 1949 to 2009. Mining Science and Technology. China. 2011.
4. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. İş Teftiş Kurulu Başkanlığı. Yer altı ve Yer üstü Maden İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi. Yayın No: 43
5. https://en.wikipedia.org/wiki/Benxihu_Colliery
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Courri%C3%A8res_mine_disaster
7. <http://www.mining-technology.com/features/feature-world-worst-coal-mining-disasters-china/>
8. https://en.wikipedia.org/wiki/1965_Dhanbad_coal_mine_disaster
9. https://en.wikipedia.org/wiki/Mitsui_Mike_Coal_Mine_disaster
10. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/493233/Cin_de_grizu_patlamasi_12_olu.html
11. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/489043/Rusya_da_maden_faciasi_36_olu.html
12. https://en.wikipedia.org/wiki/EI_Teniente_mining_disaster
13. https://tr.wikipedia.org/wiki/Oda_topuk_y%C3%B6ntemi
14. Merwe, J N. Beyond Coalbrook: What Did We Really Learn. The Journal of The Southern African Institute of Mining and Metallurgy. 2006.
15. https://en.wikipedia.org/wiki/2010_Capiapo_mining_accident
16. <http://www.hurriyet.com.tr/omer-dincer-sili-olayi-cok-abartildi-16039774>
17. Soma Maden Kazası Bilirkişi Raporu. Eylül 2014.

buun olası ve makûl olmadı-
gi durumunda temel ilk yardım
eğitimi görmüş, ilk yardım ve
kurtarma ekibi ilk müdahalede
bulunmalı,
Kurtarma ekibi öncelikle kendi
güvenliklerini sağlamalı, baret
ve tam vücut kemeri (paraşüt
tipi emniyet kemeri) kullanmalı
ve bunlar uygun bir sapan ile
ving kancasına bağlanmalı,
Kurtarma vincinin kancası-
nın emniyet mandalı olmalı,
kurtarma sepeti ve sapanlar
periyodik olarak kontrol edil-
miş olmalıdır).

Ayrıca;
İşyerindeki risk değerlendirmesi
ve acil durum planında yüksek-
ten düşme ile ilgili hususlara yer
verilmeli,
Yüksekten düşen kazaları kur-
tarmak için uygun sedye ve diğer
acil müdahale malzemesi sahada
kolay ulaşılabılır yerde bulundurul-
malı, bunların kullanımını konusunda
– işyeri sağlık birimince - uygulama-
malı eğitim yapılmış olmalı,
Öncelikle 112 acil servise, işyeri
hekimine, diğer sağlık görevlisine
haber verilmeli, kazalıya onların
müdahale etmesi sağlanmalı,

- Kazı ve kanal açma en tehlikeli
işaat işleri arasındadır.
- Çalışmalar, işveren tarafından
görevlendirilen ehil kişi gözetil-
minde yapılır.
- İşçiler korunmasız çukurlara, hen-
dekliere asla girmemelidir.
- Kazı yapılan yer (kaya gibi sağ-
lam bir zemin olmadığı sürece)
1,5 metre veya daha derin (ola-
cak) ise – toprak kaymalarına
karşı – önlem alınmalıdır.
- 122 cm'den daha derin hendek
ve çukurlar için, merdiven gibi
güvenli iniş çıkışı sağlayacak
ekipman bulundurulmalıdır.
- Desteğe ve setlerin iniş ve çıkış
için kullanılması engellenmelidir.
- Kazılarda zemin yapısı, iklim
koşulları, kazı alanı yakınında
meydana gelebilecek sarsinti-
lar, çevredeki su kaynakları ve
fazla yük kuvvetleri göz önünde
bulundurularak uygun şev açıları
belirlenir ve/veya statik hesabı
yapılmış uygun destek ve set-
ler kullanılmıdır. Kazı yüzey-
leri, şevlerin eğimi ve yüksekliği
zeminin yapısına, sağlamlığına
ve çalışma yöntemlerine uygun
seçilmelidir.
- Ağır ekipmanlar hendek / çukur
kenarlarından uzakta bulundur-
ulmalıdır.
- Malzeme veya cisim düşmesine,
su baskını tehlikesine ve insan-
ların düşmesine karşı uygun ted-
birler alınmalıdır.
- Kazılmış toprak ve malzeme
hendek kenarından en az 0.6
m uzakta tutulmalıdır.
- Kazı alanında (yer altında) ola-
bilecek elektrik, gaz, su, iletşim
hatları gibi sistemlerin yer ve
derinliği önceden öğrenilmelidir.
- Her vardiya başlangıcında kazı
yeri, hendekler kontrol edilme-
lidir.
- Şiddetli yağmur ve su baskını
gibi durumlar sonrası kazı yer
kontrol edilmelidir.
- Yüksektilmiş yükler veya askıya
alınmış malzeme altında çalış-
mayın.
- 122 cm'den daha derin kazılarda
oksijen eksikliği, tehlikeli duman-
lar ve toksik gazlar gibi atmosfere
rik tehlikelerin test (kontrol) edil-
işçiler yükseğe görünürü giysiler
giymelidir.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN
> Sayfa 23'ün yanıtı

İş Kazalarının Nedenleri ve Korunma İlkeleri ile Tekniklerinin Uygulanması

Mustafa TAŞYÜREK*
mustafatasyurek@fisek.org.tr

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) istatistiklerine göre; 5510 Sayılı Kanunun (4-1/a Maddesi) Kapsamında (2013 yılında) **İş Kazası/Meslek Hastalığı** Geçiren Sigortalı Sayıları: **191.389**, **Meslek hastalığına** tutulan sigortalı sayısı: **215**, İş Kazası Sonucu **Ölen Sigortalı** Sayısı: **1.360**. 2014 yılında ise; **İş Kazası/Meslek Hastalığı** Geçiren Sigortalı Sayıları: **221.366**, **Meslek hastalığına** tutulan sigortalı sayısı: **494**. İş Kazası Sonucu **Ölen Sigortalı** Sayısı: **1.626**. Bu sayılar gelişmiş (daha önce sanayileşmiş) bir ülke ile kıyaslanacak olur ise, örneğin; Büyük Britanya (İngiltere)'de 2014/15'e ait istatistik yılına göre ölümcül iş kazası sayısı **142**, bir önceki yılda ise (2013/14) **136**. Türkiye'de iş kazası sonucu öldürülenlerden 1/10'den daha az. Bu ülkede 2014/15'de (bir yılda) yüksekte düşme'ler işçilerin ölümcül yaralanmaların yaklaşık on'da üçünü (41/142) oluşturmaktadır [Düşme sonucu ölümcül yaralanmaların yaklaşık yarısı (20/41) inşaat sektöründe olmaktadır].

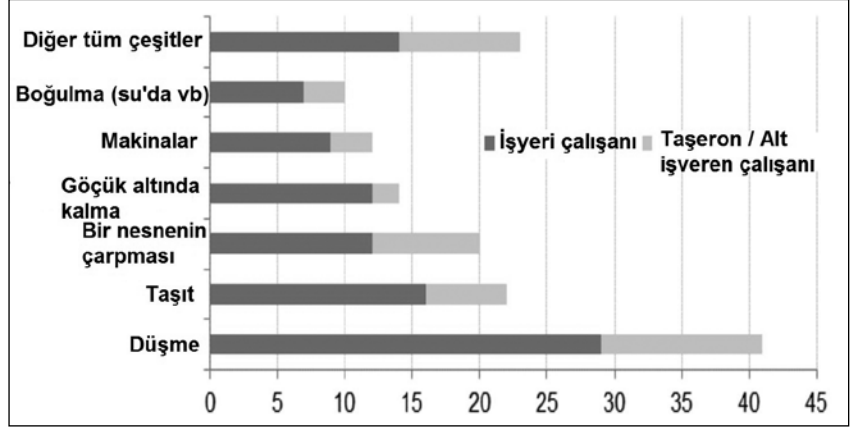
Düşme sonucu oluşan ölümcül yaralanmaların yarısında (20/40) işçilerin yaşı 55 ve üzerindedir. Çalışan nüfusun beşte birinden azı bu yaş bandındadır.

Büyük Britanya için kilit rakamlar (2014/15) ne diyor?

- 1,2 milyon çalışan insan işle ilgili bir hastalık geçirdi.
- Geçmişde asbest risklerine sunuk (maruz) kalma nedeniyle 2.538 mezotelyoma'dan 2.538 kişi öldü (2013).
- 2014/15'de (bir yılda) **142 işçi** iş'te (iş kazası sonucu) **öldü** (röldü)
- Çalışanların diğer yaralanmaları 76.000 (Yaralanma, hastalık, tehlikeli oluşumları raporlanması Yönetmeliği gereğince bildirilen) oldu.
- İşgücü Anketi'ne göre **iş yerlerinde 611.000 yaralanma** meydana geldi.
- 27,3 milyon iş günü işle ilgili hastalık ve işyeri yaralanmaları nedeniyle kaybedildi.
- Varolan çalışma koşullarından kaynaklanan yaralanmalar ve sağlığın bozulması yaklaşık 14,3 milyar £ [1 Pound=4,0085 TL] mal oldu (2013/14) ^(1,2,3).

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sın ıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

Şekil 1: İngiltere'de 2014/15'de İşçilerin Ölümcül Yaralanmalarının Çeşitleri

Ölümcül olmayan yaralanmalardan raporlananların yarısından fazlası taşıma (elleçleme) veya takılma ve kayma sonucu oluşmuştur. Bu yaralanma çeşitleri nadiren ölüm ile sonuçlanabilir⁽⁴⁾.

Türkiye'de SGK İş Kazası ve meslek hastalıkları istatistikleri (2014)'ne göre "İş Kazalarının Nedenleri" aşağıdaki iki tablo'da özetlendiği gibi belirtilmiştir.

Tablo 1: İş Kazası Geçirenler ile İş Kazası Sonucu Ölenlerin Olayı Normal Gidinden Saptıran ve Kazaya Neden Olan Son Olaya (Sapma) Göre Dağılımı, 2014

	Olayı Normal Seyrinden Saptıran ve Kazaya Neden Olan Olay (Sapma)	İş kazası geçiren sigortalı sayıları	İş kazası sonucu ölen sigortalı sayısı
	Bilgi yok	1.748	22
4	Elektrik sorunları, patlama, yangın nedeniyle sapma	3.070	88
5	Taşma, devrilme, sızma, buharlaşma, emisyon sapması	9.875	80
3	Maddi Aracın kırılma, patlama, ayrılma, kayma, düşme, çökmesi	19.931	139
2	Bir makinenin, taşıma aracının veya işleme ekipmanının, elle kullanılan alet, nesne, hayvanın denetimden çıkması (tam veya kısmi)	35.098	142
1	Kayma veya tökezleme – düşme, kişilerin düşmesi–	33.972	268
6	Fiziki baskı olmadan beden hareketi (genellikle dış bir yaralanmaya yol açan	18.571	22
7	Fiziki baskıyla veya fiziki baskı altında beden hareketi (genellikle dış bir yaralanmaya yol açan)	9.539	18
8	Şok, korku, vahşet, saldırganlık, tehdit, bulunma	1.463	12
	Bu sınıflandırmada listelenmemiş başka Sapma	88.099	835
	Toplam	221.366	1.626

Tablo 2: İş Kazası Geçirenler ile İş Kazası Sonucu Ölenlerin Yaralanmaya Neden Olan Hareketine (Olay) Göre Dağılımı (2014)

Olayı Normal Seyrinden Saptıran ve Kazaya Neden Olan Olay (Sapma)	İş kazası geçiren sigortalı sayıları	İş kazası sonucu ölen sigortalı sayısı
Bilgi yok	9.532	198
Elektrik akımı, ısı, tehlikeli maddelerle temas	4.891	82
Boğulma, gömülme, sarılma	228	43
Sabit bir nesneye yatay veya düşey darbe (kazazede hareket halindeyken)	24.233	140
Hareket halindeki bir nesnenin çarpması, çarpışma	22.534	209
Sivri, uçlu, sert veya kaba bir Materyal Araç ile temas	31.907	20
Kısılmak, ezilmek, vb.	25.898	86
Fiziksel veya ruhsal baskı	2.393	11
Isırılma, tekme, vb. (hayvan veya insan tarafından)	1.096	3
Bu sınıflandırmada listelenmemiş Yaralanmaya sebep olan hareket (olay)	98.654	834
Toplam	221.366	1.626

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na göre (m.14.1.b) işveren(in); İşyerinde meydana gelen ancak **yaralanma veya ölüme neden olmadığı** halde işyeri ya da iş ekipmanının zarara uğramasına yol açan veya **çalışan, işyeri ya da iş ekipmanını zarara uğratma potansiyeli olan "olaylar"**ı inceleyerek bunlar ile ilgili raporları düzenleme yükümlülüğü vardır. Ancak "İşyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme neden olan veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenengelli hale getiren olay" olan "**iş kazası**"nı üç iş günü içinde SGK'ya bildirme yükümlülüğü'nde olduğu gibi "**olay**" -ülke genelinde en azından istatistiksel olarak değerlendirilmek için herhangi bir resmi kuruma - bildirme yükümlülüğü yoktur. Bu nedenle İngiltere İSG istatistiklerinde belirtildiği gibi, Türkiye'de iş yerlerinde gerçekleşen "olay" /"ramak kala" sayısı bilinmemektedir. Dolayısıyla bunlardan yararlı dersler çıkartılamamaktadır. Hatta uygulamada bazı iş sağlığı ve güvenliği profesyonelleri (iş güvenliği uzmanları, işyeri hekimleri gibi) "olay" ve "iş kazası" arasındaki farkı ayırt edememektedir.

İş kazası ile olay arasındaki fark nedir ? Bir olay eylemler ve olaylar dizisi iken, bir iş kazası artı sonuçları bir olaydır⁽⁵⁾.

En Yaygın "İşyeri Yaralanmaları Nedenleri / Çeşitleri" Nelerdir ?

Bu soru kaynakçasında şu şekilde yanıtlanmakta:

1. Aşırı zorlama - Bu çekme, kaldırma, itme, tutma, taşıma ve atma ile ilgili iş faaliyetleri yaralanmalarını içerir. İşyeri yaralanmaları ile ilgili inceleme ve istatistiklerinde bir numaralı yere sahiptir.

2. Aynı seviyedeki yüzeylere düşmek - Bu ıslak ve kaygan ofis zeminlerinde düşmelerle ilgilidir. Diğer bir örnek karla kaplı işe gidiş yolunda

özellikle yaşlı çalışanların düşmesi ve kaymasıdır.

3. Alt seviyelere düşmek - Bu çatılar, basamaklı merdivenler, taşınabilir merdivenler gibi yüksek bir alandan aşağıya düşmeler şeklinde olur.

4. Bedensel reaksiyon - Kayma, takılma sonucu düşmeden yaralanma.

5. Nesnelerin darbesi (çarpması) - Raflardan düşen nesneler veya başka bir kişi tarafından düşürülenler. Bunlar çok ciddi yaralanmalara neden olabilir.

6. Bir nesneye çarpmak - Bu bir kişinin yanlışlıkla duvarlar, kapılar, dolaplar, cam pencereler, masa, sandalyeler (vb.) gibi sert nesnelere çarpmasıyla oluşur.

7. Yol / Trafik kazaları - Bu iş gezilerinde kullanılan otomobiller, servis araçları ile işe geliş gidiş sırasında ya da iş amaçlı taşımacılıkta oluşan kazaları içerir.

8. İçinde yakalanmak / sıkıştırılmak - Bu tip yaralanma genellikle büyük ve tehlikeli makine kullanılan bir fabrikada oluşur. Aşırı sıcaklıklara sunuk (maruz) kalma da bu tür işyeri yaralanmalarına bir örnektir.

9. Tekrarlanan hareket - Bu tür işyeri yaralanmaları daha az belirgin fakat uzun erimde kesinlikle zararlı olanlardır. Tekrarlanan hareketler 24/7 bilgisayar yazma ve kullanmak kas zorlanmalarına, sırt ağrılarına, görme sorunlarına ve karpal tünel sendromu'na neden olabilir.

10. Saldırı ve şiddet eylemleri - Ofis siyasetleri ve diğer tartışmalar ciddi fiziksel yaralanmalarla sonuçlanabilecek saldırılara neden olabilir^(6,7).

"İş Kazalarının Nedenleri" Nelerdir?

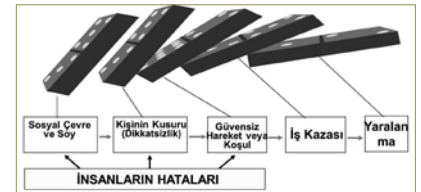
Endüstriyel Devrim'de (1760-1820/40) Fabrika yöneticileri işçilerin yaralanmasının nedenlerini şöyle belirtiyordu :

İş kazaları / Önleme'de İlk Bilimsel Yaklaşım (olan) -1932 , H.W. Heinrich'in Domino Teoremleri'nde ise;

- **YARALANMA** - iş kazaları neden olmaktadır.
- **İŞ KAZALARI**- işyerinde kişilerin yaralanmasına - güvensiz bir hareket veya güvensiz durum neden olmaktadır,
- **GÜVENSİZ HAREKETLER/ KOŞULLAR** - dikkatsiz kişiler neden olmaktadır veya kötü tasarlanmış/üretilmiş veya uygun bakımı yapılmamış ekipman neden olmaktadır.
- **İNSANLARIN HATALARI**- sosyal çevre tarafından oluşturulan veya soydan edinilen.
- **SOSYAL ÇEVRE/SOY** - bir kişi nerede ve nasıl büyüdü ve eğitildi.

"Endüstriyel Kazaların Önlenmesi"

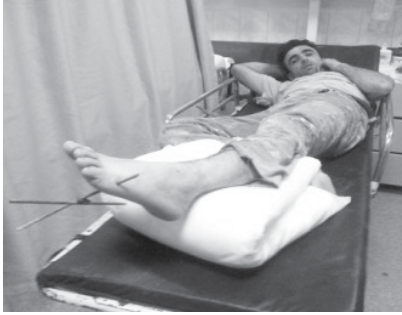

Günümüzde akademik çevrelerce hazırlanan makalelerin (bile) çoğunluğunda bu teori hatırlatılarak "**iş kazalarının nedenleri**" olarak; "**Kişilerin Güvensiz Hareketleri**" (kazaların %85'ini), "**Güvensiz Mekaniksel veya Fiziksel Koşullar**" ise kazaların %10'nun oluştur-

duğu [% 2 mücbir nedenlerle] (sürekli) yinelenmektedir.

Bu yaklaşım şimdi, günümüz koşullarında da **doğru olabilir mi?** Basına yansıyan ve burada belirtilen nedenlere bağlı kalarak **"batma"** ile sonuçlanan iş kazalarını inceleyerek bu soru –belki-kolayca yanıtlanabilir. Bir çok örnek arasında yalnızca bir örneği seçtik.

Olay 1: İnşaat alanında ayağına demir saplandı. (25.04.2013)

Bursa'nın İnegöl ilçesinde toplu konut inşaatında montalama elemanı olarak çalışan 31 yaşındaki Ramazan Toktaş, inşaat sahasında gezdiği sırada **yerde gömülü demir parçasına** basarak yaralandı ^(8,9). [Not 1: Çelik ara tabanlı iş güvenliği ayakkabısı giydirilse idi bu kaza olur muydu?]

Düzeltilici Eylemler (Aksiyonlar)

İş kazalarının önlenmesi, iş kazası oluşmadan önce potansiyel (olası) nedenlerin belirlenmesi ve ortadan kaldırılması ile olasıdır.

İş Kazasının Araştırılması (İncelemesi)

Benzer kazaların bir daha oluşmasını önlemek, düzeltici ve önleyici faaliyetleri belirlemek için, iş kazası olduktan sonra bu kazanın neden veya nedenlerini belirlemek için iş kazası araştırması yapılır.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK m.14.1) ve bu kanuna göre çıkartılan yönetmeliklere göre, işveren; iş kazaları, meslek hastalıkları ve olayları (ramak kala vb.) için gerekli incelemeleri yaparak raporları düzenlemesi gerekmektedir. Ayrıca; İşyeri Hekimleri ile İş Güvenliği Uzmanlarının yasal görevleri arasında; "İşyerinde meydana gelen iş kazası ve meslek hastalıklarının nedenlerinin araştırılması ve tekrarlanmaması için alınacak önlemler konusunda çalışmalar yaparak işverene önerilerde bulunmak" da vardır.

İş kazaları acaba gerçekten %88 Güvensiz Hareket, %10 Güvensiz Durum'lardan mı oluşmaktadır. Bu konuda çok çeşitli teori ve modeller ortaya konmuştur.

Kaza Nedensellik Modelleri Evrimi
1920'lerden günümüze kadar iş

kazalarının (nedenleri) farklı üç aşamada izlenebilmektedir:

- Basit doğrusal modeller
- Karmaşık doğrusal modeller
- Karmaşık doğrusal olmayan modeller. (Hollnagel 2010)

1. Basit doğrusal modeller

a) İlk ardışık iş kazası modeli "Domino Etkisi" ya da Heinrich'in Domino Teors'i'dir (1931) .

b) Bird ve Germain'nin Zarar Nedensellik modeli (1985)

2. Karmaşık doğrusal modeller

a) Enerji hasar modelleri [Gibson (1961) - Viner (1991)]

b) Zaman sırası/dizisi modelleri (Benner (1975)

c) Epidemiyolojik modeller

d) Sistemik modeller [Reason'nın 'İsviçre Peyniri' Modeli (Reason tarafından, 2008'de yenilenmiştir)]

3. Karmaşık doğrusal olmayan kaza modelleri

a) Sistemler-Teorik Kaza Modeli ve Süreci (STAMP)

b) Fonksiyonel Rezonans Kaza Modeli (FRAM)

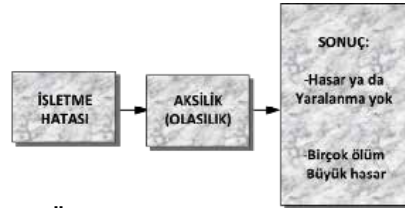
c) Karmaşa (Complexity) ve kaza modelleme

<http://www.ohsbok.org.au/wp-content/uploads/2013/12/32-Models-of-causation-Safety.pdf>

Kısaca birçok "İş Kazası Nedeni Teorisi " vardır ^(16,17) .

Konuya açıklık getirmek açısından bunlardan yalnızca biri aşağıda özetlenmiştir:

Modern Nedensellik Modeli

Örnekler

İşletme hataları:

- Güvensiz bir konumda / pozisyon- da olmak
- Malzemenin düzgün olmayan şekilde istiflenmesi
- Kötü tertip düzen temizlik
- Bir koruyucunun çıkartılması

Sistem Kusurları

- Kaza önlemede köklü değişiklik yapmak
- Bir sistem veya program tasarımı veya operasyonda bir zayıflık

Sistem kusurlarına örnekler :

- Sorumluluk için uygunsuz atama
- Motivasyon ikliminin (şartlarının) uygun olmayışı
- Eğitim ve öğretimin yetersiz oluşu
- Yetersiz ekipman ve malzeme
- Personelin seçimi ve atama için yanlış işlemler (prosedürler)
- Para kaynağının uygunsuz tahsisi

Modern Nedensellik Modeli

Yöneticiler sistemi tasarlar

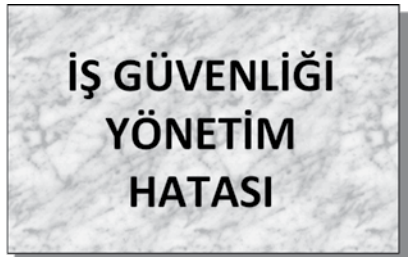
İş Güvenliği Program Kusuru

İş güvenliği programının bazı yönünün bir kusuru önlenemez bir hatanın oluşmasına izin veriyor.

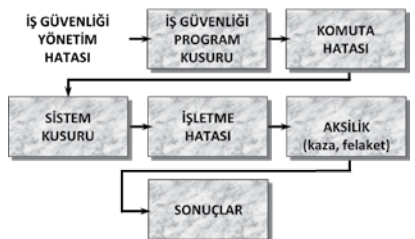
- Eksik Bilgi Toplama
- Zayıf Nedensellik Analizi
- Zayıf Karşı Önlem
- Yetersiz Uygulama Prosedürleri
- Yetersiz Kontrol

Güvenlik Yönetim Hatası

İş güvenliği yöneticisinin bilgide veya motivasyonda bir zayıflığı, iş güvenliği programında önlenemez bir kusur bulunmasına izin verir.

Modern Nedensellik Modeli

İş Kazalarına Neden Olan Faktörler

İş kazalarının nedeni genellikle karmaşıktır (kompleks) . 10 veya daha fazla etken nedenleri olabilir.

• Temel (Ana) Nedenler

- Yönetim (Sistemler ve Prosedürler'in eksikliği, ilk kademe

- amir/yönetici eksikliği)
- **Çevresel** (Doğal ve insan yapımı. Fiziksel; aydınlatma, sıcaklık. Kimyasal; buharlar, dumanlar. Biyolojik; bakteriler, sürüngenler vb.)
- **Ekipman** (Tasarım ve ekipman; işyeri düzeni, el aletleri ve ekipmanların tasarımı -bakımı. İşyeri düzenli, El aletleri ve ekipmanların tasarımı ve bakımı. Ekipman [Uygunluk, Sağlamlık (güvenilirlik)], koruyucu'ların yerinde olması.
- **Ergonomik ve erişebilirlik**
- **İnsan Davranışları** (İş kazasına karışan kişi ile sınırlı değil. Standard operasyon prosedürlerinden sapmalar: Otorite eksikliği, kestirme yollar, koruyucuların çıkartılması.)
- **Dolaylı Nedenler**
- **Güvensiz Hareketler**
- Yetkisi olmadan çalışma,
- Diğerlerini tehlike konusunda uyardırma başarısızlık,
- Tehlikeli ekipmanları kullanma,
- Yanlış ekipmanları kullanma,
- İş güvenliği prosedürlerini atlamak yada devre dışı bırakmak,
- Kontrol tedbirlerinin(önlemlerin) sorulmasında başarısızlık,
- Kişisel Koruyucu Donanımlarını kullanmamak, ve
- Eşek şakası ve benzerlerini içerir.
- **Güvensiz Koşullar (durumlar)**
- Makina koruyucularının yetersiz veya eksik olması,
- Arızalı araç – gereç (ekipman),
- Yangın tehlikeler,
- Tertip düzen ve temizliğin yetersiz

- oluşu,
- Aşırı gürültü; ve
- Kötü /zayıf havalandırma ve aydınlatma ve diğerleri,
- **Doğrudan Nedenler**
- Kayma, Takılma, Düşme
- Arasına Sıkışma,
- Çiğneme (Üzerinden Geçme)
- Kimyasal Maruziyet,
- Bunlara yönetim sistemi ve sosyal baskılar eklenebilir.

Yönetim sisteminin baskıları sunlardır;

- Mali (finansal) kısıtlamalar,
- Taahhüt eksikliği; ve
- Politika, standard, ve/veya eğitim eksikliği.

Sosyal baskılar şunlardır:

- Grup tutumu,
- Meslek (zanaat) adetleri,
- Gelenek,
- Toplumsal tutum ve risk alma; ve
- İşyerinde 'kabul edilebilir' davranışlar ⁽¹⁸⁾.

Sonuç;

H.W. Heinrich'in Domino Teoremleri göre iş kazalarının %80-88'i **güvensiz hareketlerden** olduğu **doğru** bir değerlendirme **değildir**. Her bir kazanın incelenerek ana nedenin, kök nedenin belirlenmesi gereklidir.

İş kazaları "hemen olan" olaylar değildir. İş kazalarının her zaman sebepleri vardır ve iş kazaları daima önlenabilir.

Bir "**Olay**" ve "**iş kazası**" olduğunda; (a) Başkalarının da etkilenmemesi ve/veya (yasal) inceleme ve araştırma için olay/kaza yeri kontrol altına alınmalıdır.

(b) "**Olay Kaza Kapsamlı Sebep Analiz Tablosu**" oluşturulmalı [olay/iş kazası araştırılmalı],

(c) Düzeltici –tekrarını önleyici eylemler (aksiyonlar/faaliyetler) başlatılmalıdır.

(d) Yasal bir gereklilik olan risk değerlendirme yöntemi olarak, işyerine özgü, yetkin kişilerce -düzenli aralıklarla - "**İş Güvenliği Analizi**" yapılmalıdır.

İş Güvenliği Analizi'nin üç elemanı (unsuru/ögesi) vardır :

- İş adımlarının sırası
- Olası (Potansiyel) tehlikeler
- Tehlikeleri önlemek için eylemler (aksiyonlar)

Yönetimin öncülüğünde ve taahhüdünde; her çalışanın iş güvenliği sağlamada aktif bir rol alması önemlidir.

Bu güvensiz hareketlerde bulunmanın sonuçlarının her zaman farkında olmak demektir.

Çalışanın, bir şeyi ne kadar zamandan beri yaptığı önemli değil, kritik olan bunları her seferinde iş güvenliği önlemlerini alarak yapmasıdır.

Güvenli çalışmada en önemli (ana) unsur (eleman/öge) çalışanlardır..

Bilgi ve eğitim insanları güvensiz hareketler yapmasını engellemeye yardım eder.

Kaynaklar

1. <http://www.hse.gov.uk/statistics/at-a-glance.pdf>
2. <http://www.hse.gov.uk/statistics/overall/hssh1415.pdf>
3. <http://www.hse.gov.uk/statistics/pdf/fatalinjuries.pdf>
4. <http://www.hse.gov.uk/statistics/causinj/kinds-of-accident.pdf>
5. <http://safety.blr.com/workplace-safety-news/safety-administration/safety-general/11zll01-What-Causes-Workplace-Accidents/>
6. <http://compsoorcetpa.com/top-10-most-common-workplace-injuries/>
7. <http://www.claimsjournal.com/news/national/2015/01/14/260196.htm>
8. <http://www.aydindenge.com.tr/yurt/26/04/2013/insaat-alaninda-ayagina-demir-saplandi/galeri/1>
9. <http://haberciniz.biz/insaat-alaninda-ayagina-demir-saplandi-2008150h.htm>
10. <http://haberciniz.biz/altinci-kattan-dusen-demir-cubuk-ayagina-saplandi-2135159h.htm>
11. <http://www.milliyet.com.tr/insaattan-dusen-iscinin-bacagina-demir-manisa-yerelfotogaleri-13669138/>
12. <http://www.haberler.com/boynuna-6-metrelik-demir-saplandi-7740321-haber/>
13. <http://www.posta.com.tr/turkiye/Haber-Detay/Demir-gogsunden-girip-sirtindan-cikti-.htm?ArticleID=346187>
14. <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/gogsunden-girip-sirtindan-cikti-1258502/>
15. <http://www.haberler.com/gaziantep-gogsunden-girip-sirtindan-cikan-demirden-8493506-haber/>
16. http://academic.csuohio.edu/duffy_s/Section_03.pdf
17. <http://www.slideshare.net/yorkypab/theories-of-accident-causation>
18. <http://safety.blr.com/workplace-safety-news/safety-administration/safety-general/11zll01-What-Causes-Workplace-Accidents/>

Kadın Söyleşileri - 5

EMEĞİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ:
BASIN İŞÇİSİ KADINLAR

Görüşmeyi gerçekleştiren : Özgül MİLLİOĞULLARI *

Dergimizin bu sayısında, basın işkolunda çalışan kadınların çalışma hayatından kaynaklanan sorunlarını, karşılaştıkları meslek hastalıklarını ve sendikal mücadeleye bakış açılarını ele aldık. DİSK'e bağlı Basın İş Sendikası'nın Genel Sekreteri Özge Yurttaş ile basın emekçilerinin sorunlarını konuştuk...

Kısaca üç koldan yürüyen fakat işkolumuzdaki sorunlar düşünüldüğünde şimdilik mütevazı diyebileceğimiz çalışmalar yürütüyoruz.

Basın işkolunda çalışan kadınların, çalışma hayatından kaynaklanan sorunları nelerdir?

İşkolumuz farklı meslek gruplarını içinde barındırıyor. Matbaa alanında kadın işçiler grafikerlik başta olmak üzere daha çok ofis bölümünde çalışıyor. Gazeteciler ve basın yayın sektöründe ise kadınlar hemen her kademedeki görev alıyor.

İş güvencesi ve insanca koşullarda ücret sektörün en önemli sorunu elbette. Buna yayın alanında basın özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğüne dair sorunlar da ekleniyor. Fakat sektörün geneli erkek egemen ve bu durum kadınların işyerinde mobinge varan ayrımcılığa maruz kalması sorununu beraberinde getiriyor. Özellikle ana akım medyada neredeyse kadın yönetici yok. Örneğin Bianet'in 2014 verilerine göre gazete künyelerinin yüzde 19'u kadın, yüzde 81'i erkeklerden oluşuyor. Yani iş kolumuzda kadınların yönetim mekanizmalarında yer almaktan başlayarak cinsiyet ayrımcılığına maruz kaldığını söylemek mümkün.

Bu durum matbaalar gibi erkeklerin daha yoğun bulunduğu işyerlerinde de kadınlar için zorlukları artırıyor.

Bu işkolunda, kadın işçiler açısından işçi sağlığı ve güvenliği önlemleri alınıyor mu? En sık görülen meslek hastalıkları nelerdir?

Öncelikle sizi biraz tanıyabilir miyiz?

Kasım 2014'te yapılan genel kuruldan beri DİSK Basın İş Sendikası'nda Genel Sekreterlik görevini yürütüyorum. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezunum. Okuldan mezun olduğum tarihten 2013 yılına kadar Sendika.org haber sitesi için muhabirlik ve editörlük görevleri yürüttüm. Ardından DİSK'e bağlı Dev Sağlık İş sendikasında uzman olarak basın ve eğitim faaliyetleri yürüttüm. Hem Sendika.org'da hem de sendikal alanda yürüttüğüm çalışmalar boyunca kadın hareketiyle ve çalışmalarıyla ilgilendim.

Bize sendikanızdan ve sizin yapmış olduğunuz çalışmalardan biraz bahsedermisiniz?

DİSK Basın İş, konfederasyonumuzun kurucu 5 sendikasıdan birisi. Kuruluşumuzu 1908'e dayandırıyoruz. Matbaa emekçileri Türkiye işçi sınıfının en eski örgütlü bölükleri arasında. Sendikamız cumhuriyet öncesi ilk kuruluş döneminde ve 12 Eylül'ün ardından 2'inci kuruluş dönemi boyunca matbaa işçilerinin örgütlenmesinde önemli deneyimlere sahip.

2013 yılında Sendikalar Kanunu'nda yapılan değişikliğin ardından işkolumuz genişletilerek matbaa işçilerinin yanı sıra gazetecileri, yayınevleri başta olmak üzere tüm basın yayın sektörü emekçilerini kapsayacak biçimde yeniden tanımlandı. Biz de bu tarihten beri basın yayın

sektöründe "birleşik örgütlenme" anlayışıyla bir çalışma yürütüyoruz.

İşkolumuz küçük fakat parçalı bir alan. Hem matbaalarda, hem gazeteciler arasında hem de yayınevi emekçileri arasında örgütlenip bu üç farklı kesimin kendine özgü mücadele programını oluşturuyoruz. Matbaacılık alanında başta işçi sağlığı güvenliği ve insanca koşullarda ücret sorunu öne çıkarken gazeteci üyelerimiz için son dönemde basın, ifade özgürlüğü ve hatta kimi bölgelerde can güvenliği sorunu öne çıkan çalışma konularımız arasında yer alıyor. Yayınevi emekçileri daha da özgün bir alan. Bu alanda freelance (serbest) çalışanları sigortaları olmaksızın eser sözleşmesi ile üye yapan ilk sendikayız. Editör, çevirmen, grafiker başta olmak üzere freelance çalışan basın yayın emekçileri için başta iş ve meslek tanımı yapılması, standart eser sözleşmesi yapılması gibi çalışmalar gerçekleştirdik.

DİSK Basın İş Genel Sekreteri Özge Yurttaş ise basın toplantısında açıklama yaparken.

* Genç Sosyal Politikacı

** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi

Basın yayın iş kolu ofis odaklı meslek hastalıklarının sık ve yaygın görüldüğü bir alan. Matbaalar dışındaki alanlarda bilgisayar kullanımı, masa başı çalışmaya bağlı meslek hastalıkları sıklıkla görülüyor. Matbaalar ise işçi sağlığı ve güvenliği açısından sorunlu yerler. Baskı için kullanılan kimyasallar göğüs hastalıklarının, solunum sistemi rahatsızlıklarının yaygın görülmesine sebep oluyor. Fakat kadınlar daha çok tasarım işleri gibi işlerde yer alıp ofis bölümünde çalıştıkları için bu kimyasallara maruz kalma ve solunum sistemi rahatsızlıkları yaşama sıklıkları daha düşük. Sendikamız bu konuda sektörün neredeyse 5'te 1'inin bulunduğu İstanbul Topkapı Matbaacılar sitesinde bir çalışma yürüttü. Matbaalarda çalışan işçilerle meslek hastalıklarının tespiti için İşçi Sağlığı Güvenliği Meclisi'nden hekimlerin desteği ile hazırlanan bir anket çalışması gerçekleştirdik. Burada göğüs hastalıkları v.b şikayet yaşayan işçilerin tamamı erkekti. Kadınlar genellikle bel, boyun, sırt ağrısı gibi uzun süre masa başında oturarak çalışmaya bağlı şikayetler, göz bozukluğu gibi şikayetler dile getirmişti.

Bu işkolunda kadınların sendikalara katılım düzeyi nedir?

Hem iş kolumuzun hem de sendikaların erkek egemen yapısı maalesef bu alanda belirleyici oluyor. Bizim 7 kişilik sendika merkez yönetimimizde 2 kadın bulunuyor. Fakat üye bazında bakıldığında üyelerimizin yüzde 15'ini kadınlar oluşturuyor. Kadınların işyerlerinde önündeki engelleri aşarak sendikali olması, üstüne bir de sendikanın yönetim mekanizmalarında yer alması çok güç çünkü. İşveren baskısı ve her türlü saldırıya rağmen sendikali olmak başlı başına bir mücadele konusuyken buna bir de ayrımcılık, kadınların aile bireylerinin rızasını alarak ancak sendikaya üye olması gibi güçlükler ekleniyor. Sendika yönetimi başlı başına bir mesai konusu olduğu için birçok kadın ev içi işleri yani cinsi-

yetçi işbölümünün onlara biçtiği rolleri düşünerek bu görevlerden kaçınıyor. Evliyse özellikle zaman bulamayacağına inanarak yönetimde yer almıyor bazen de alamıyor. Yani kadınlar için sadece işveren baskısı değil ataerkil düzenin yarattığı ezberlerle de mücadele etmek gerekiyor. Maalesef çok fazla kuşatma altındayız.

Sizce, sendikalar, kadın sorunlarına duyarlı mıdır?

Açık konuşmak gerekirse ben bu konuda pek iyimser değilim. Sendikalar kadınların öz örgütlerine son derece tepkiyle yaklaşıyor. Kadınlara özel sorunlar konusunda ise yeterince duyarlılık göstermiyor. Türkiye'de sendikal mücadele de maalesef bir "erkek işi" gibi görünüyor. Sendika toplantıları, faaliyetleri kadınların katılımını kolaylaştıracak biçimde planlanmıyor, sendikalar kadınların söz hakkını garanti altına alacak kota uygulamalarına ise sıcak bakmıyor. Bizim hem iş kolumuz hem de sendikamız ana akım sendikalardan farklı. Bu nedenle bu tip sorunları hizmet sektöründeki diğer sendikalara göre daha az yaşasak da Türkiye'de mevcut durum bu. İşyerlerinde kadınların yaşadığı sorunlar ikincil görülüyor. Kadınların

üyelikleri, örgütlenmede bile bazen ikincil bir unsur olarak kalabiliyor.

Son senelerde işçi kadınlar mücadelesinin ön saflarında yer alıyorlar. Bunu neye bağlıyorsunuz?

Bunda iki unsur etkili. Birincisi son 15 yılda AKP hükümetinin hayata geçirdiği neoliberal programın kurucu ayaklarından birisi kadın düşmanlığı. Kadınlar hem çalışma yaşamında ağır bir güvencesizleştirme saldırısıyla karşı karşıya kalıyor hem de yaşamın her alanında ataerkil güçlendiren gerici-erkek egemen bir politik söylem ve programla kuşatılıyor. Yani saldırının odağında kadınlar olduğu için direniş odağında da kadınların olması doğal.

Öte yandan geçmişten bugüne sendikal örgütlenmeye dair deneyimler bana gösterdi ki kadınların bir saldırı karşısında örgütlü davranma, kolektif hareket etme bilinci daha yüksek. Ezilen cins dayanışması ve bilincinden ötürü mü bilmiyorum ama işyerlerinde işveren karşısında kadınların daha tavizsiz hareket ettiklerine daha örgütlü hareket ettiklerine dair tanıklıklarım var.

Kadın işçilerin daha fazla mücadeleye katılması için pratik olarak neler önerebilirsiniz?

Sendikalarda kadınların kendi sorunlarını ifade ettiği, kendi mücadele gündemlerini ele alıp bu konuda strateji geliştirip hayata geçirebileceği öz örgütlere ihtiyaç var. Komisyon, komite, meclis kısaca kadınların ve sendikanın ihtiyacına göre oluşturulacak modellerle kadınların sendikalarındaki varlığı güvence altına alınmalı bir yandan da sendikaların tüm politika ve stratejileri gerçek ve tam bir eşitlik mücadelesi için feminize edilmeli.

Elbette kadınların sendikal yönetim mekanizmalarında yer almasını sağlayacak kota gibi önlemlere de ihtiyaç duyuluyor. Kadınların yönetiminde olmadığı, temsil edilmediği sendika yönetimlerinin artık bir sonu gelmeli diye düşünüyorum.

Elbette bu önlemlerin tüzüksel olarak güvence altına alınmasının önemli olduğuna inanıyorum.

Sendikaların disiplin yönetmeliklerinin ve tüzüklerinin her türlü ayrımcılığa karşı mücadeleyi benimsemesi, sendikal kadrolar başta olmak üzere tüm üyeleri arasında toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı etkili yönetsel/örgütsel politika ve mücadele araçlarının da geliştirilmesi önemli sanırım. Sendikal eğitimlerin planlanmasından toplu iş sözleşme metnlerinin hazırlanmasına kadar her çalışma alanı ve aracın bu perspektifle oluşturulmasının etkili olacağına inanıyorum.

Röportajımızı kabul ettiğiniz için teşekkürler...

AZ ZAMANDA ÇOK İŞLER YAPTI

Zor Dönemlerin Kahramanı : MUSTAFA ŞEREF ÖZKAN

A. Gürhan FİŞEK*

Çağdaş Türkiye'nin önderleri diyebileceğimiz bir çok kahraman az zamanda çok işler yapmıştır. Bu kahramanlar, sanki, kendilerine tanınan "yürütücü" görevin çok kısa süreceğini bilmiş gibi ellerini çabuk tutmuşlardır. En etkin ve en kalıcı adımları atmayı, "az zamanda" başarmışlardır. 1930-32 yılları arasında İktisat Bakanlığı yapan ve devletçilik uygulamalarını başlatan Mustafa Şeref Özkan, bu kahramanlar arasındadır. Başlatıldığı atılımlar, kendisinden sonra gelenlerce ne kadar yozlaştırılırsa yozlaştırılsın; derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır.

Az zamanda çok işler yapmalarına olanak tanınan aydınların ortak özelliği, kendilerine yetki verildiğinde, bu göreve çok hazırlıklı olmalarıydı. Mustafa Şeref bey de öyle. Paris Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş; milletvekili seçilmiş ve çeşitli görevlerde başarılı işler gerçekleştirmişti. Ancak onu daha önce incelediğimiz portrelerden ayıran en önemli özellik, Osmanlı döneminde de, Cumhuriyet döneminde de benzer bir yazıyla karşılaşmış olmasıdır. Her iki dönemde de ikişer yıl süren Bakanlık görevlerinde bulunmuş; bu kısa süre içerisinde çok büyük projelere imza atmıştır.

İttihat-Terakki kuşağından gelmesi dolayısıyla, Anadolu'ya geçtikten sonra uzun yıllar gölgede kalmayı seçmiştir. Önce yargıçlık, sonra milletvekili ve hukukçuluk yapmıştır. Anadolu'ya geçtikten 9 yıl sonra, Ekonomik Bunalım'ın dünyayı esip kavurduğu günlerde İktisat Bakanlığı'na getirilmiş ve devrim niteliğindeki projelere imza atmıştır.

Mustafa Şeref Özkan'ın(1885-1938) yaşam öyküsündeki kilometre taşlarını şöyle sayabiliriz :

1. Üniversite Öğretim Üyeliği
1. Politik Mücadelesi
2. Hukukçu Kimliği ile Katıldığı Uygulamalar
3. Bakan olarak Yaklaşım ve Uygulamaları

Üniversite Öğretim Üyeliği

Mustafa Şeref Özkan, İttihat ve Terakki'nin yurt dışına gönderdiği ilk öğrencilerden biridir. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Ancak o tarihlerde,

hiç bir Avrupa üniversitesi, Darülfünun tarafından verilen diplomaları geçerli kabul etmiyordu. Mustafa Şeref, Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni yeniden okuyarak bitirdikten sonra İstanbul'a dönmüş ve İstanbul Hukuk Mektebi'nde "Temel Hukuk ve İdare" kürsüsüne öğretim üyesi olarak atanmıştır. Kısa bir süre sonra da Amme Hukuku Profesörlüğü'ne getirilmiştir.

1926 yılında Ankara'da kurulan Hukuk Okulu'na da "İdare Hukuku ve Amme Hukuku" Profesörü olarak atandı. Yazdığı "Amme Hukuku" kitabı, uzun yıllar bu alanda aranan ve izlenen bir kitap olmuştur.

Onu anlatan kitapçığında öğrencisi Münib Hayri Ürgüplü şöyle yazıyor : O idare hukuku alanında sınırlı kalmış bir bilim insanı değildi. Hukukun diğer dallarında ve hatta ekonomik ve sosyal konularda derin bilgi sahibiydi. Prof.Dr. A.Fuat Başgil, çok yerinde olarak onun muhakemelerini kabul etmemek için, ancak, kötü niyetli olunabileceğini söylemektedir. Yine Başgil'e göre, Mustafa Şeref Özkan, yazılmış ve söylenmişleri tekrarlayan sıradan bir hukukçu değildi. Kendisine özgü sistemi ve hukuk görüşleri olan bir profesördü. Hukuk kuramlarını, özellikle Fransız hukuk okullarını ve büyük hukuk akımlarını eleştirebilecek güçte bir düşünürdü. Onun amme hukuku dersleri konunun bilimsel temelini verirdi. (M.A.Ürgüplü, 1939: 30)

Hukukçu Kimliği ile Katıldığı Uygulamalar

1915 yılında Ticaret ve Ziraat Nezareti Müsteşarlığı'na getirilmiştir. Bu görevi sırasında İtbari Milli Bankası'nın kurulmasını sağlamış ve Yönetim Kurulu Üyeliğine atanmıştır. Bu nedenle müsteşarlık görevinden ayrılmıştır. Bu dönemde, hükümetle bazı yerli ve yabancı şirketlerin düştükleri uyuşmazlıklarda ve Maliye Nezareti ile İtbari Milli Bankası arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde görev almıştır.

1921 yılında Anadolu'ya geçince, üstlendiği ilk görev Sivas'a taşınan Temyiz Mahkemesi'nde üyelik görevidir. TBMM'de ticaret ve iktisat komisyonlarında başkanlık, "Geçici Memur ve Harf Komisyonu'nda üyelik", devletle özel şirketlerle anlaşmazlıkların çözümünde ya da devletin bağitleyacağı uluslararası anlaşmaların hazırlanmasında ve

Mustafa Şeref Özkan
Türkiye Ekonomi Bakanı
Görev süresi
27 Eylül 1930 – 8 Eylül 1932

imzalanmasında görev almıştır. Lozan Konferansı'na baş danışman olarak katılmıştır.

Politik Mücadelesi

Birinci Dünya Savaşının sonunun görünmesi üzerine Berlin'e geçti. Sevr Antlaşması'nın imzalanması üzerine yazılarıyla, yayınladığı broşürlerle bu haksızlığa karşı mücadeleye geçmiştir. I.İnönü Savaşı'nın ardından Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı saflarında mücadeleye devam etmiştir. 1923 yılından başlayarak dört dönem Burdur Milletvekili seçilmiş ve bu görevini ölümüne kadar sürdürmüştür. Hukukçu, Milletvekili, Üniversite Öğretim Üyesi ve Bakan kimlikleriyle politik mücadelenin içinde yer almıştır.

Bakanlıktan istifa etmesinden sonra, ölümüne (Eylül 1938) kadar, Mustafa Şeref bey, önce maliye sonra bütçe encümeninin değişmez reisidir... O yıllarda bütçe encümenine Mustafa Şeref Akademisi" denildiği, TBMM tutanaklarından okunuyor. Bilsay Kuruç devamla şöyle diyor : "Ölüm tarihi ilginçtir. Acaba yeniden İktisat Vekili (belki de başvekil) olmasından kısa bir süre önce mi ölmüştür?"

10 Eylül 1938'de öldüğünde, onun ardından yazan Munib Hayri Ürgüplü, şöyle demektedir : "Mustafa Şeref

* Prof.Dr., Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü - İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Özkan'ı anlamak bir şeref (onur) ve anlatmak bir mazhariyettir (yücelme)." (B.Kuruç (2011) : 351)

Bakan olarak Yaklaşım ve Uygulamaları

Osmanlı Kabinesinde Bir Bakan :

1917 yılında Talat Paşa kabinesi kurulduğunda, savaş yoğun bir biçimde sürüyor ve "iaşe"nin (gıda) sağlanması büyük bir sorun yumağı oluşturuyordu. Mustafa Şeref, Ticaret ve Ziraat Nazırlığı'na getirilmiştir. Bu dönem, Osmanlı'nın açlık tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı bir dönemdir. Ekilen topraklar 75 milyon dönümden 25 milyon dönüme düşmüş ve hayvanların ölümleri ile karşılaşmıştır.

Ticaret ve Ziraat Nazırı Mustafa Şeref Özkan'ın döneminde, öncelikle "Tarımda Çalışma Yükümlülüğü Yasası" çıkarılmıştır. Özkan, Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmada, getirilen bu yükümlülük ile, tarımda "tüketim" bölgelerinin, "üretim" bölgelerine dönüştürüldüğünü belirtmiştir. Bu konuda, örgütlenmenin ve ücretli çalışanların sorunlarına eğilinmesinin önemi üzerinde durmuş; savaş sonunda yükümlülük kavramı yerine özendirme kavramının kullanılacağını vurgulamıştır. (Şahbudak Ö., 2009:43)

Mustafa Şeref'in sahiplendiği yasalardan biri de "Men-i İhtikar Kanunu"dur (24 Mayıs 1917). Yani "Vurgunculuğun Yasaklanması Yasası". Bu onun yaklaşımını ve kararlılığını ortaya koyması bakımından önemlidir. (Şahbudak Ö., 2009 : 45).

Yine dönemin önemli adımlarından biri İhracat Heyetleri uygulamasıdır. Osmanlı'nın müttefiki olan Almanya ve Avusturya başta olmak üzere, tek alıcı olarak, Osmanlı pazarından ucuz mal kapatma girişimleri karşısında, hükümet üreticileri korumak zorunda kalmıştı. 1916'da çıkarılan İaşe Kanunu'nu Meclis-i Mebusan'da savunurken, Mustafa Şeref, ülke içindeki malların fiyatlarının olumsuz etkilenmesini önlemek dışında bir amaç olmadığını belirtmiştir (Şahbudak Ö., 2009: 55).

Öte yandan önce Ticaret ve Ziraat Müsteşarlığı ve sonra da Nazırlığı sırasında ele aldığı uygulamalardan biri de "devletçilik" uygulamasıdır. İttihat ve Terakki hükümetleri önce, savaş vurgunculuğuyla savaşı düşünerek, "İktisadiyat Meclisi" kurulmasına karar vermişler; onun görevleri arasında, devletin yapabileceği işlerin saptanarak, görev dağıtımının yapılmasını da öngörmüşlerdi (Şahbudak Ö., 2009: 56).

Mustafa Şeref Özkan, Talat Paşa Kabinesi'nin istifasıyla 1918 yılında görevinden ayrılmıştır.

Cumhuriyet'in Bir Bakanı Olarak Mustafa Şeref Özkan :

Mustafa Şeref Özkan'ın İktisat Bakanlığı'na getirildiği dönemin (1930-32) özelliklerine bakalım : 1929 Büyük Buhran'ı

tüm dünyayı derinden etkilemektedir. Yine bu tarih yaklaşırken, 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı liberal iktisat kongresi başarısız olmuştur. Her iki olgu da, kararlı ve yörekli yeni politikaların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

1929 Büyük Buhranı, Türkiye'nin ithalat ve ihracat dengesini derinden yaralamıştır. Çünkü tarım ürünleri ihracatına dayanan ihracat, ürün fiyatlarının %70 düşmesi nedeniyle çok az gelir sağlamaktadır (Şahbudak Ö.,2009 : 76) . Buna karşın, sanayi ürünlerine dayanan ithalatımızda fiyatlar bu ölçüde düşmemiştir. Dolayısıyla, ithalat ve ihracat arasındaki makas açılmıştır.

Yukarıda "kontenjan" uygulaması olarak andığımız uygulama, Mustafa Şeref Özkan'ın bakanlığı sırasında çıkarılan "Ticaret Mukavelesi ve Modüs Viven-di Akdetmeyen Devletler Ülkesinden Türkiye'ye Yapılacak İthalatta Mennu-niyetler veya Tahdit veyahut Tekyutler Tatbikine Dair Kanun" (22 Temmuz 1931) ile yürürlüğe sokulmuştur. Böylece her ay yayınlanacak kontenjan listeleri dışında ithalat yapılmayacaktır. Bu uygulama, vurguncuların doğmasına neden olmuşsa da, geçmiş deneyimlerinin ışığında Mustafa Şeref Özkan, bu olguya hazırды ve mücadelesini sürdürmüştür.

Bu dönemde, öncelikle, köylüyü koruyucu adımların atılması gerekmektedir. Mustafa Şeref Özkan'ın Bakanlığı döneminde, tarımda şu ürünlere yönelik adımlar atılmıştır :

- Buğday
- Afyon
- Şeker
- Tütün.

Buğday fiyatlarındaki büyük düşüşü dengelemek için, Ziraat Bankası yoluyla

la buğday alımı yapılması ve ihracat yapılması düşünülmüştür. Ancak bu müdahale, istenilen sonucu vermemiş ve Buğday Yasası ile yeni bir strateji benimsenmiştir. Mustafa Şeref Özkan ve arkadaşları, iktisadi devletçilik olarak nitelendirilen yeni strateji ile sorunların üzerine gitmeyi planlamışlardır.

Özellikle afyon ve tütün gibi ürünlerin üreticilerinin örgütlenmesi ve uluslararası piyasaları kontrol eden karteller karşısında güçlenmeleri gerektiği düşüncesi savunulmuştur. (B.Kuruç, 2011:364)

Mustafa Şeref Özkan'a göre, sermaye birikimini yaratmak, korumak ve büyütme için akılda tutulması gereken konular şöyle sıralanabilir :

1. Dış açık vermektan sakınmak,
1. Sanayii, bankacılığın yedeğine takmamak ve ikisini ayrı tutmak,
2. Yerli hammadde kullanmak,
3. Çağdaş bir çalışma düzeni kurmak (B.Kuruç, 2011: 357,370).

Mustafa Şeref Özkan'ın İktisat Bakanlığı döneminde, 1931 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası, 3.Kurultay'ında "devletçilik" ilkesinin kabul edilmesinde ve ekonomi alanında somutlaşmasında en etkili adlardan biri olmuştur. Tarıma dayalı sanayileşmenin yanında, sanayi alanında devletçilik uygulamalarına geçilmiştir. Birinci Sanayi Planı hazırlanmıştır. Başbakan İnönü ile birlikte yapılan Sovyetler Birliği gezisi ve bu gezide bağışlanan antlaşma, bu adımların güçlenmesine yol açmıştır.

Mustafa Şeref Özkan, devletçilik ilkesini yaşama geçiren adımlardan olan dört önemli yasaı bir hafta içerisinde TBMM'den çıkarmıştır. Bu yasalar şunlardır :

- Devlet Sanayi Ofisi'nin teşkili hakkında kanun (3 Temmuz 1933/2054)
- Hükümetçe Ziraat Bankası'na Mübayaa Ettirilecek Buğday Hakkında Kanun (Buğdayı Koruma Kanunu) (3 Temmuz 1933/2056)
- Çay, Şeker ve Kahve İthalatının Bir Elden İdaresi Hakkında Kanun (Temmuz 1932)
- Türkiye Afyon Üreticileri Satış Kooperatifi (Temmuz 1932)
- Sanayi Kredi Bankası'nın Kurulması Hakkında Kanun (7 Temmuz 1933/2064)
- Türkiye İskele ve Limanları Arasında Posta Hizmetlerinin Devlet İdaresine Alınmasına Dair Kanun (9 Temmuz 1933/2068).

Henüz oldukça cılız olan ve devlete dayanarak varılmaya çalışan özel kesimin bu yasalara tepkisi büyük olmuştur. Bu tepki özellikle, orta ve büyük ölçekteki özel kesim sermayedarlarından ve kendilerine eşdeğer ihracat yapma zorunluluğu getirilen ithalatçılardan gelmektedir. Üstüne üstlük Bakan'ın T.İş Bankası'nın kağıt fabrikası kurmasını

engellenmiştir.

Mustafa Şeref Özkan'ın Sanayi ve Maadin Bankası oluşumunun ve İş Bankası yatırımları karşısındaki olumsuz tutumunun temelinde, Dünyada sürmekte olan Büyük Buhran ile mücadele stratejisi yatmaktadır. Şöyle demektedir : "Gerçekten sermaye birikimini istiyorsak, akılda tutulacak bir şey daha vardır: Sanayii, bankacılığın yedeğine takmamak. (...)" Bu konudaki görüşlerini belirtmeye devam ederek, özel çıkarların anonim şirketlerine eline düştüğünü; onların da bankaların egemenliği altına girdiğini söylemektedir. İktisatta genişleyen etki alanlarını, bireyin bencilliğini esin kaynağı olarak kullanarak idare etmişler, Büyük Buhran da buradan çıkmıştır. Banka işleriyle ilgilenen ayrı bir kurum, fabrikalarla uğraşacak ayrı bağımsız bir kurum oluşturma zamanı gelmiştir (B.Kuruç, 2011:353-5).

Nitekim, Sanayi ve Maadin Bankası oluşumu yerine, Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası adıyla bir diğerinden bağımsız iki kurum kurulmuştur. Devlet Sanayi Ofisi yönetiminde bağımsız, denetiminde İktisat Bakanlığı üzerinden TBMM'nin yetkili olması biçimde tasarlanmıştır. Bu önemlidir. Çünkü 1938'de oluşturulan İktisadi Devlet Teşekkülleri ile 1964'de oluşturulan Kamu İktisadi Teşebbüsleri modelinin çekirdeği oluşturulmaktadır (B.Kuruç, 2011 : 356).

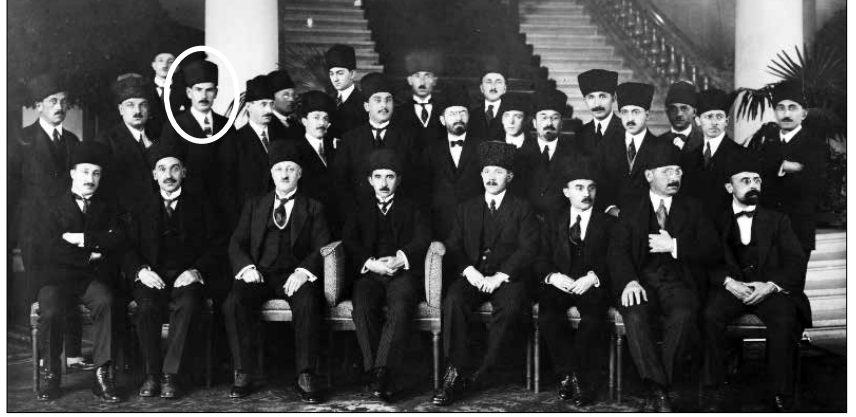
Başbakan İsmet İnönü, bir konuşmasında şöyle demektedir : "En serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, mutlaka Devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir. Su başında olduğumuz için, bu ihtiyacı her gün görüyorum. Ve sonra, Serbest Meslek'in Devletçiliğe üstünlüğü için, aynı mevzuların delil olarak zikrolunmasına şaşıyorum." (Ş.S.Aydemir : İkinci Adam, 1.Cilt s.457)

Mustafa Şeref Özkan'ın Atatürk tarafından Bakanlıktan istifa ettirilmesine yol açan etmen olarak İş Bankası'nın kağıt sanayi yatırımının engellenmesi olduğu anlatılmaktadır (8 Eylül 1932). Nitekim, Celal Bayar, daha sonra yazdığı 4 Mayıs 1965 tarihli makalesinde şöyle demektedir : "Ben bu gibi meseleleri kendisine aksettirmezdim. Ama İdare Meclisi'mizde arkadaşları vardı. Atatürk'e söylemişler" (Ş.S.Aydemir : İkinci Adam, 1.Cilt s.456)

Çalışma Ortamına Katkıları :

Mustafa Şeref Özkan'ın, Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası ikilisi ile yürütmeyi tasarladığı iktisat politikasının, toplumsal barış boyutunun da üzerinde durmak gerekir. Çağdaş bir çalışma düzeni kurulmalıdır. (B.Kuruç, 2011: 357)

Mustafa Şeref Özkan'a göre, sermaye birikimini yaratmak, korumak ve büyütme çağdaş çalışma düzenine bağ-

Lozan Antlaşması'ndaki Türk heyeti. ön sıra; soldan sağa Reşit Saffet (Atabinen), Zülfü (Tigrel), Rıza Nur, İsmet (İnönü), Zekâî (Apaydın), Ahmet Muhtar (Çilli), Münir (Ertegün), arka sıra; Atıf (Esenbel), Yahya Kemal (Bayatlı), ?, Ruşen Eşref (Ünaydın), Mustafa Şeref (Özkan), Tahir (Taner), Cevat (Açıkalın), Tevfik (Bıykoğlu), Sabri (Artul), Seniyyettin, Haim Nahum, Mehmet Ali (Balin), Zühtü (Inhan), Şevket (Doğruer), Yusuf Hikmet (Bayur), Süleyman Saip (Kıran), Fuat (Ağralı), Celâl Hazım (Arar), Hüseyin (Pektaş). (Fotograf, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Delegation_of_Turks_which_was_sent_to_Lausanne.svg adresinden alınmıştır.)

lıdır. Burada koşutluk kurulması gereken olgulardan biri, bu açıklamalardan iki yıl sonra ABD Başkanı F.D.Roosevelt'in, benzer çözümlmeleri kullanarak, Büyük Buhran ile mücadele için New Deal programını başlatmasıdır.

Mustafa Şeref Özkan'a göre, emek, onun çalışma koşulları ve ücreti bir yasal çerçeveye, kurallara oturmazsa, iş sahipleri emeğin sırtından olağanüstü bir sermaye birikimi sağlarlar. Bu öyle gittiği sürece sermaye ile emek arasındaki eşitsizlik ve uçurum büyür. Bu tablo, ekonominin güçleri arasında denge ve uyum sağlayamaz. Ne sermaye birikimi buhranlardan uzak kalabilir; ne de Cumhuriyet rejiminin amaçladığı eşitlik ve dayanışma sağlanabilir.

Mustafa Şeref Özkan, 1924 ve 1927 yıllarında hazırlanan ama yasalasamayan iki İş Yasası Tasarısı'nın üçüncüsünü, hemen bir yıl içinde TBMM'e sunar ve bilgi için Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) gönderir. 1932 öncesi hazırlık dönemi ILO ile Türkiye Cumhuriyeti'nin en verimli ilişkisinin kurulduğu dönem olarak anılır. Türkiye 1932 yılında ILO'ya üye olur ve ilk ILO Sözleşmesi'ni de 1937 yılında onaylar.

1932 tasarısı, kendisinden önceki yasa tasarılarından ayrılarak, işçiyi yalnızca bir üretim etmeni ya da aracı değil, bir insan olarak görmekte ve böylece işçiyi kişiliği dolayısıyla korumak istemektedir. Çünkü işverenler, daha çok kar tasası güttüklerinden, ulusal servetlerin en değerlisi olan işçileri korumayı düşünmezler. Oysa iş yasaının amacı, "aynı zamanda vatandaş, asker, aile babası, özetle, Türk toplumunun bir organı olarak gözönüne alınması gereken işçinin yaşamını iyileştirmektir. (Mesut Gülmöz, 1983 : 243-4)

"...Ancak, bu yapılırken özel girişim, serbest yarışma ve sözleşme özgürlüğü gibi ekonomik yaşamımızda geçerli olan ilkelere uyulacaktır. Yapılacak olan

şey, bu ilkelere sosyal adalet ve ulusal yarar gereklerine göre bazı sınırlamalar getirmektir. Yoksa devletin, salt işçiyi, emeği korumak amacıyla işçi sorununa yaklaşması söz konusu değildir." (Mesut Gülmöz, 1983 : 245)

Üç bölümlü ve 192 maddelik İş Yasası Tasarısı, uzun bir gerekçesi ve ilginç vurguları vardır (B.Kuruç, 2011: 359). Bu tasarı, Türkiye'nin kendine açtığı ve sonra kapattığı ekonomik ve toplumsal gelişme kapılarından biri olarak anılmalıdır. 2 Mart 1932 yılında hükümet tasarısı olarak TBMM'ye sunulmuş ve komisyonlarda görüşülmesine başlanmıştır.

Mustafa Şeref, tasarı gerekçesinde şöyle söylemektedir : İş sahipleri, işçilerini insani ve ruhi gereksinmelerinden yoksun, bir üretim faktörü, bir makine olarak görürler. Onun için emeği korumak, alınının teri ile geçinen vatandaşlara refah ve mutluluk olanakları vermek gerekir. Bu temel saptamadan hareketle 1932 İş Yasası Tasarısı üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Ana Bölümü şu başlıklar oluşturmaktadır :

1. Hizmet Akdi
 2. İşin Düzenlenmesi (iş süresi, dinlenme süreleri, sağlık güvenlik)
 3. İş Kazaları Sigortası
- İkinci Ana Bölüm :
1. İşçilerin Parasız İşe Yerleştirilmesi
 2. Mesleki Birlikler
 3. Toplu İş Uyuşmazlıklarının Çözümü ve Grev.

Üçüncü Ana Bölüm :

1. Teftiş
2. Yüksek Danışma Kurulu'nun Oluşumu ve Görevleri
2. Kanunu Uygulanmasıyla Görevli Kurum ve Kuruluşlar.

Bunların yanı sıra çalışma yaşamında kadın ve çocukların korunmasına, iş kazalarından doğan yükümlülüklerinin işverenlerce yerine getirilmesine (sigorta kurulması) eğilinmiştir. İş kazalarına yönelik sigorta "özel" ellere değil, fabri-

kalar tarafından ortaklaşa bir İş Kazaları Sigorta Birliği" kurulması öngörülmüştür. (B.Kuruç, 2011: 360).

Diğer tasarılarından farklı olarak ilk kez, genel hükümler bölümünde, "işçi", "iş sahibi" ve "iş sahibi vekili" kavramları tanımlanmıştır. Üç kısımdan oluşmaktadır:

1. Kısım : Hizmet sözleşmesi, işin düzenlenmesi ve iş kazaları sigortasını kapsar. Yalnızca sanayi işletmelerine uygulanır.

1. Sözleşmenin feshi durumunda, işçiye 15 gün süre tanınmıştır. İş kazası geçirenlere bir ay, gebe ve doğum yapan kadınlara yasal dinlenme süreleri içinde fesih yasağı getirilmiştir. Uyulmazsa, altı günlük ücret tutarında tazminat öngörülmüştür. Gebe ve doğum yapan kadınlara yasal dinlenme sürelerinde yarı ücret ödenir.

2. Ücret ile ilgili ileri düzenlemeler getirmiştir. İşçi gündeliği, en geç iki hafta içinde "ülkede dolaşımı zorunlu para" ile ödenecektir. Maden ocaklarında asgari ücret uygulaması getirilmiş ve hesabında "evli ve çocuklu" olması, hafta sonu tatilinin gözönüne alınması öngörülmüştür. Fazladan çalıştırmalarda, ücretin %50 fazlası ödenir.

3. İşverence bir iç yönetmelik hazırlanır; işçilerin görüşleri alınır. Bu yönetmelik, işin yürütümünü ve ücretin ödenmesini kurallara bağlar ve işyerinde ilan edilmesi zorunludur. İşçinin geçici olarak işten çıkarılmasını öngören kurallara içeremez.

4. Günlük çalışma süresi 8 saat, haftalık çalışma süresi 48 saat ve günlük ara-dinlenme süresi bir saattir. Dinlenme süresi iş süresinin dışında sayılmıştır.

5. En düşük çalışma yaşı : 12'dir. 16 yaşından küçük çalıştırılanlar için rapor alınması zorunludur. Kadınların ve 18 yaşından küçük çocukların çalıştırılmayacakları tehlikeli ve zararlı işlerin belirlenmesi tüzüğe bırakılmıştır.

6. Gece süresi 20.00 – 04.00 olarak tanımlanmıştır. 16 yaşından küçük erkek çocuklar ve kadınlar gece çalıştırılmaz.

II.- 3. Kısım : Mesleki birlikler, toplu iş uyuşmazlıkları ve çözüm yollarına ilişkin kuralları düzenler. Bunlar çok ayrıntılı düzenlenmiş ve Fransız Hukuku'ndan (1864, 1884, 1892, 1895 1904, 1919. 1920 yıllarındaki düzenlemeler) alınmıştır. Her türlü iş alanlarına uygulanır.

- Sendikaları önceden izin alınmaksızın özgürce kurulan, isteğe bağlı ve yalnızca mesleki çıkarların korunup savunulmasını amaçlayan kuruluşlar olarak düzenlenmiştir.

- 16 yaşını bitiren işçiler katılabilir.
- Sendikalardan istedikleri zaman çekilebilirler.
- Toplu iş uyuşmazlıklarının çözülmesi amacıyla uzlaşma komisyonu ve hakem kurullarını öngörmüştür. Bu komisyonlar işçi ve işverenlerden eşit sayıda üyenin katılımı ile o yörenin en yüksek "mülki amiri"nin başkanlığında toplanır (Çevirinin yapıldığı Fransız hukukunda başka "sulh hakimi"dir).
- Grev hakkını tanıması; "ücretlerin artırılması ya da azaltılması, saayi özgürlüğünün çiğnenmesi" amacıyla zora ve korkutmaya başvurulmasını yasaklamış ve ceza hükümleri getirmiştir.

Ancak sermaye çevreleri, emek sermaye arasında denge kurma fikrini yadırgamış; tasarının getirdiği çağdaş yaklaşıma tepki duymuştur. Oyalama taktiklerine başvurmaya başlarlar. Tasarı, TBMM'de komisyon komisyon gezmeye başlar. Sonunda Bakan'ın görevden ayrılmasından sonra, hükümet tarafından TBMM'den çekilir (Mesut Gülmez, 1983 : 246-255).

1936 yılına kadar İş Yasası çıkarılamaz. Celal Bayar'ın İktisat Bakanlığı sırasında yasaladır. Samet Ağaoğlu'na göre, 1932 tasarısının emek ve sermayenin konularına farklı açılardan bakan yeni bir yaklaşım ortaya konulmuştur. Celal Bayar'ın bakanlığındaki makas değişikliğinin kanıtlarından biri de, budur. 1936 İş Yasası'nın, sermayenin kendilerine ait bir alan üzerinde 1932 Tasarısı'nın getirdiği "denge"yi kabul etmediğini ve "emek ile sermaye arasında bir çelişki olamayacağını, bir birlik olduğunu" kabul ettirdiğini ortaya koymasındır (B.Kuruç, 2011: 357-360).

Mustafa Şeref Özkan Sonrası On Yıl:

1932 Eylül'ünden sonra Celal Bayar (Mustafa Şeref Özkan'ın planladığının tersine), özel kesimi destekleyen devlet fonlarına dokunmaz. Bu destekleri azaltılmış olan kararları hemen değiştirir. 1933 yılına girildiğinde, ekonomide buhranın derinleşmesi sürerken İktisat Bakanlığı yeni bir çerçeve kurma arayışı içindedir. Aranacak çözümün püf noktası, sanayileşmenin devletin ekonomideki payını büyültmeyecek ve özel sermayenin küçültmeyecek bir yol çizmesidir. Celal Bayar'ın sanayileşme anlayışı "T.İş Bankası'nın ilan ettiği bütün ulusal kuvvet kaynakları" sloganı doğrultusundadır. Bunun anlamı, sanayileşmenin devlet öncülüğünde geliştirilmesinin yanında özel sektörün de geliştirilmesidir. Bunun için de, izlenecek yol (Mustafa Şeref Özkan'ın planladığının tersine) devlet kaynakları ile bankaları eşleştirilmesidir. Bunun için önce Sümerbank kurulur.

1933 Haziran'ından başlayarak uygulanan yeni model çok açıktır : Devletten ana sanayii oluşturması beklenmektedir.

Devlet kuracak, özel sanayiye de pay verecektir. Bu pay aktarımında milli bankalar (T.İş Bankası ve Ziraat Bankası) köprü olacaktır (B.Kuruç, 2011: 368).

Mustafa Şeref Özkan'ın istifasıyla yerine Bakan olarak T.İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar'ın getirilmesi, 180 derece bir dönüşü göstermektedir. Ancak Mustafa Şeref Özkan'ın attığı tohumlar, ne kadar yozlaştırılırsa yozlaştırılsın, somut durumun somut değerlendirilmesine dayandığı için, yaşamayı ve gelişmeyi sürdürmüşlerdir.

1932 İş Kanunu Tasarısı gündemden kaldırılmış ve 1936 yılında yeni bir İş Kanunu, TBMM'nden geçirilmiştir. Yasalaşan son taslağa egemen anlayış, emek ve sermayenin ulusal ekonominin birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan iki unsuru olduğu; ikisinin birden ulusal ekonomi birliğini sağladığını; aralarında bir çelişki olmadığını kabul etmektedir (Samet Ağaoğlu'nun 1936 tarihi yazısından aktaran Bilsay Kuruç, 2011: 359). Bu doğrultuda atılan bir başka adım 1938 yılında, Dernekler Kanunu'nda yapılan bir değişiklik, sınıf esasına dayanan örgüt kurmanın yasaklanmış olmasıdır.

Birinci Kalkınma Planı varlığını sürdürmüş; Sovyetler Birliği ile yapılan antlaşma doğrultusunda ve devletin kendi olanakları ile fabrikalar kurmaya devam etmiştir. "Sanayi istatistiklerine göre, 1923 yılına kadar açılmış olan ülke genelindeki irili ufaklı bütün fabrikaların sayısı 386 iken, 1923-33 arasında açılan ülke genelindeki irili ufaklı ürün fabrikaların sayısı 1.087'dir. I.Sanayi Planı'nın yürürlüğe girdiği 1934-38 arasında açılan fabrikalarla ülke genelindeki fabrika sayısı 2.000'i geçmiştir. (...) 1927 yılında 17 milyon değerinde olan milli sanayi imalatının toplamı 1933'te 120 milyon liralık artışla 137 milyona çıkmıştır. Bu yükseliş 1933-38 arasında da artarak devam etmiştir" (Sinan Meydan, Atatürk'ün Fabrikaları-1, Bütün Dünya Aralık 2013).

Prof.Dr.Alpaslan Işıklı'nın bir sözüünü anmadan geçemeyeceğiz. Hocamız, "Türk halkı kurtarıcı aramak merakındadır" der. Ama görüldüğü kadarıyla, kurtarıcılara ve onların yaptıklarına sahip çıkmanın da öğrenilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR VE OKUMA LİSTESİ :

1. Bilsay Kuruç (2011) : Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi – Büyük Devletler ve Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No.362
1. Münib Hayri Ürgüblü (1939) : Mustafa Şeref Özkan ve Eserleri, Ankara.
2. Özcan Şabudak (2009) : Unutulmuş Bir Devletçi İktisat Vekili : Mustafa Şeref Özkan, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
3. Sinan Meydan (2013) : Atatürk'ün Fabrikaları – 1 (1923-44), Bütün Dünya, Aralık sayısı.
4. Sinan Meydan (2014) : Atatürk'ün Fabrikaları – 2 (1923-44), Bütün Dünya, Ocak sayısı.
5. Mesut Gülmez (1983) : Türkiye'de Çalışma İlişkileri (1936 öncesi) – TODAİE Yayını No. 204.

Türkiye'nin Nüfussal Dönüşümü Üzerine Bir Görüş

Mümtaz PEKER*

Nüfussal dönüşüm kuramı, 1940'lı yıllarda beş evreli olarak ortaya atıldı, daha sonra üç evreli olarak benimsendi⁽¹⁾. Kurama göre tarihte tüm toplumların uzun dönem olarak yaşadığı ilk evrede doğum-ölüm hızları çok yüksek olduğu için, düşük hızlı bir nüfus artışı gerçekleşti. İkinci evre, sanayileşmeye başlayan Avrupa ülkelerinde sağlık koşullarının iyileşmesi, yaşam standadının görece olarak artması sonucu ölüm hızlarının düşmesiyle başladı. İzleyen yıllarda sağlık koşulları ile yaşam standardı doğurganlığı da azalma yönünde etkiledi. Doğum-ölüm hızlarındaki farklılıktan ötürü ikinci evrede nüfus en çok %1.2 düzeyinde artışını sürdürdü. Üçüncü evrede ise doğum-ölüm hızları arasında düşük düzeyde yeni bir denge kuruldu, nüfus artış hızı azaldı. Kuramın öngörüsüne göre bu evreden sonra doğum hızı, yaşlanan nüfustan ötürü artacak ölüm hızlarının altına inecek, göçe kapalı toplumlarda nüfus azalmaya başlayacaktı. Günümüzde nüfusun azalması, doğum-ölüm farkı olarak bazı Avrupa ülkeleri ve ABD için geçerli; fakat bu ülkeler uyguladıkları nitelikli nüfusu ülkelerine çekme politikaları ile nüfuslarının azalmasını şimdilik durdurmayı başardılar.

Çevre ülkelerde nüfussal dönüşümün ne zaman gerçekleşeceğine ilişkin 1940'lı yıllarda bir öngörü yoktu⁽²⁾. Kuram, tüm ülkeler için genel kabul görmeye birlikte Şekil 1'de görülen aşamaların başlangıç zamanı, doğum ve ölümlerin ne hızda ne kadar süreceği, bu süre içindeki nüfus artış hızının ne olacağı belirgin değildi. Çevre ülkelerin tümünde kuramın ikinci evresi ölüm hızları düşüşü 1935-1955 döneminde önceden öngörülmeyen ve beklenilmeyen biçimde birden gerçekleşti. 1935-1955 dönemi içinde çevre ülkelerde ölüm hızlarındaki düşmeyi geliştirilen tıbbi teknoloji ürünlerinin, halk sağlığı hizmetleri ile uç noktalara kadar götürülmesi sağladı. Çevre ülkelerde savaş bittikten sonraki dönemde (1945-55 arasında) ölüm hızlarındaki düşmenin beşer yıllık ortalaması %24 oldu. O yıllarda kimsenin beklemediği ölüm hızlarındaki bu hızlı düşüş, kalkınma uğraşısı açısından sağlığa bir devrim olarak kabul edilmisti. "Dünyanın fakir milletlerinin, yaşama şansları için bu asrın ortasının devrimsel bir dönüm noktası olduğuna ilişkin belirtiler çoğalmıştı"⁽³⁾.

Söz konusu yıllarda çevre ülkelerde hızla düşen ölüm hızlarına karşın yüksek doğurganlık sürüyordu. Bu nedenle çevre ülkelerde nüfus artışı şimdikiye değin görülmeyen yüksek düzeyine ulaştı (%2.5--%3). Nüfus artışının ulaşılan bu düzeye göre çevre ülkelerin nüfusu 24-28 yıl sonra ikiye katlanabilecekti.

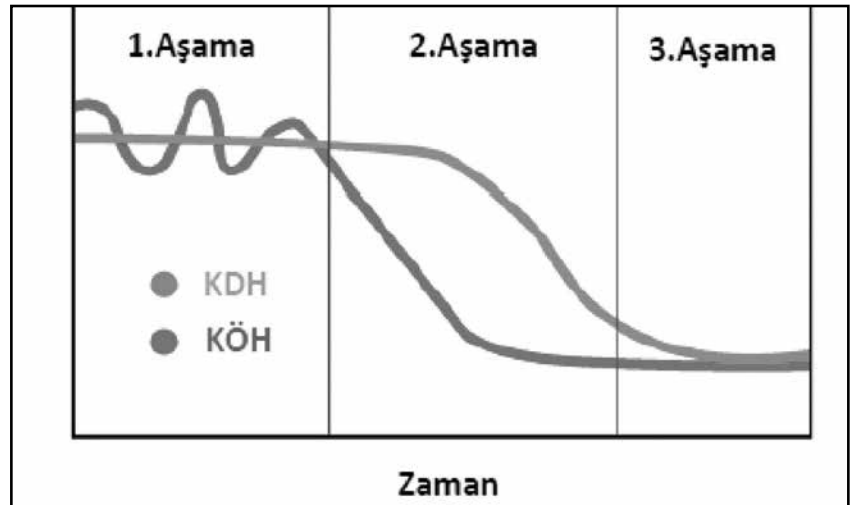
Çevre ülkelerde kırsal sosyal yapıdaki üretim-tüketim dengesinin bozulması ilk olarak ailenin nüfuslanmasından kaynaklandı. Köydeki aile, nüfus baskısını yaşamın tüm alanında hissetmeye başladı. Yaşanılan zorluklar çevre ülkelerde aynı sosyo-ekonomik nedenlere bağlı olarak içgöçü başlattı. Göçün varış noktası çevre ülkelerin liman kentleri oldu. Bu şehirler Batı örneğinden farklı olarak ne sanayi şehirleri olabildiler ne de eski dokularını koruyabildiler.

Ülkemiz nüfussal dönüşüm kuramının ilk evresini erken Cumhuriyet döneminde (1923-1945/50) yaşadı. İkinci dönem ise 1950/55 ile 1995/2000 yılları arasında

için çalışma çağındaki nüfusun oranı en yüksek oranına(%72-74) ulaşabilecekti. Nüfussal dönüşümle ulaşılan bu yeni sosyal yapı "nüfussal fırsat penceresi"⁽⁵⁾ kuramı açısından ülkemizin yararlanacağı bir olgu olarak Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018) ele alındı. Bunu gerçekleştirmenin yolunun "nitelikli insan gücüne dönük eğitim-sanayi işbirliği politikalarını kadınların işgücüne katılma oranının artırılmasına dönük tedbirlerle güçlendirilmesi"⁽⁶⁾ olduğu belirtildi. Ne var ki aynı Planda, TDH'nın ulaştığı düzey ülkemiz açısından tehlikeli görüldü, bunun artırılması savunuldu.

"Cumhuriyetçi/liberal" yurttaşlık modeli bağlamında Cumhuriyet Hükümetleri yaptıkları hizmetlerle nüfusumuzun doğum ölüm hızlarını düşürmüş, nüfussal dönüşümün üçüncü aşamasına gelmesini sağlamışlardı. Doğum ölüm hızlarının değişimini etkileyen sosyo-kültürel anlamlar, değerler bütünü Cumhuriyet dönemi boyunca toplumun

Şekil 1: Nüfussal Dönüşümün Zaman Temelli Evreleri

gerçekleşti. Düşük doğum-ölüm hızları altında nüfusun kendini yenileyebileceği nüfussal dönüşüm kuramının üçüncü evresi başlangıç değerlerine 2000'li yıllarda ulaşıldı (Grafik 1).

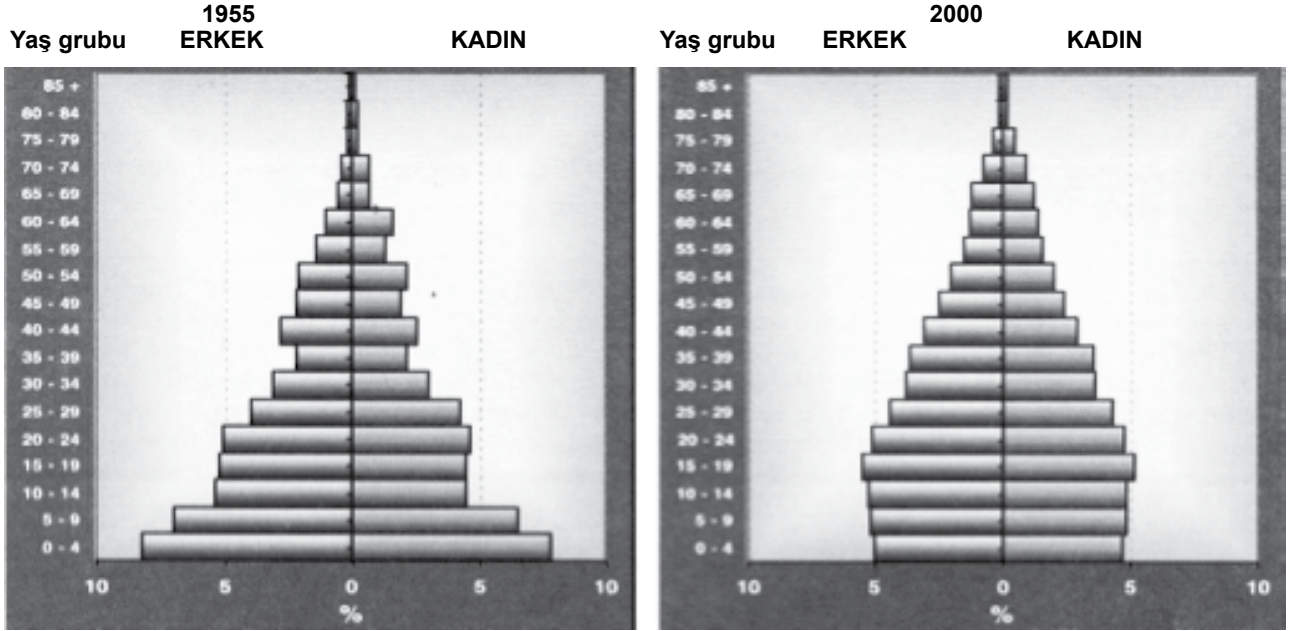
Nüfussal dönüşümün üçüncü aşaması önkoşulu olan toplam doğurganlık hızı (TDH) nın 2.1 düzeyine gelmesi, ülkemizde 2000'li yıllarda gerçekleşti. TDH'nın bu düzeye ulaşması, nüfusun ancak kendisini yenileyebileceği bir düzey olarak kabul ediliyordu. Grafikte görüldüğü gibi, 0-14 yaş grubu durağan bir konuma gelmişti. Nüfus henüz yaşlanmadığı

değişik katmanlarında çok kültürlülük açısından herkesin üzerinde uzlaşabildiği bir konu olmamıştı. Ülkemizde doğum ölüm hızlarının 1923-1983 dönemindeki değişimi "modernleşme" ile bütünleşen Cumhuriyet projesiyle uyumluydu. 1983 sonrasında izlenen liberal nüfus politikalarının amacı "küreselleşme" anlayışı ile örtüşmüştü; fakat uygulamada, küreselleşmeden ideolojik ayrılıklar kendini 2000'li yıllarda hissettirmişti.

Ülkemizde nüfussal dönüşümün kısa bir zaman diliminde gerçekleşmesinde, Cumhuriyet Hükümetlerinin aklı ve bilimi

* Dr., Sosyolog

Grafik 1: Türkiye Nüfus Piramitleri⁽⁴⁾

temel alan, gerekli önlemleri içeren nüfus politikaları düzenlemesi, uygulaması etkin olmuştur. Dönem boyunca kadının ve toplumun artan eğitim düzeyi ile birlikte kamu ve özel kesim tarafından verilen gebeliği önleyici eğitim çalışmaları, sağlık hizmeti sunumu doğurganlığı düşürme başarısını gösterdi. Toplumda değişik kesimler arasında toplumsal bir uzlaşma olması konusunda kamu sürekli olarak dolaylı bir önderlik yapmıştı. Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün (HNEE) 1968-2008 döneminde yaptığı araştırmalarda, toplumda küçük aile normunun benimsendiği saptandı. Ailelerin ve kadınların önemsedikleri bu değerlerin oluşması, onun toplumda değerli olduğu görüşüne, kamu tarafından hiç engel çıkarılmamış, başka bir seçenek gösterilmemişti. Böylece istenen doğurganlık sayısı ve aile büyüklüğü konusundaki değerler, toplumun çoğunluğunda ahlaki ve sosyo-ekonomik değişkenler bütünü'nün işbirliğiyle oluştu. Sosyo-kültürel değişim doğum, ölüm ve nüfus artış hızı konusunda gerçekleşti.

Onuncu Kalkınma Planında, doğurganlığın artırılmasının savunulması Türkiye'yi bir yol ayrımına getirdi. Ailede şimdiye değin görülen çocuğa atfedilen değişim, ekonomi değerden (çok çocukluluktan), psikolojik değere (az çocukluluğa) doğruydı. Çocuğa atfedilen kültürel değer konusunda 2000'li yıllarda yeni bir davranış biçimi ülkemizde filiz verdi. Kamunun ekonomik yönden muhtaç ailelere "sosyal yardım aktarımını" farklı bir uygulama ile doğurganlığı özendirici biçime getirmesi sürecinde oluşan, kadının çocuğa atfettiği "aileye maddi yardım sağlayıcı yeni ekonomik

değer" oluşmaya başladı. Kadının önce doğurmak istediği, ideal bulduğu çocuk sayısı konusunda, "algı-güdülenme" değişikliği yaratıldı. Süreç içinde sağlanan algı değişikliği ve güdülenmenin etkisiyle geliri az, eğitimi yetersiz nüfus gruplarındaki kadınların, istenen, arzu edilen çocuk sayısı artışı kadar doğum yapmasının, muhtaç ailelere yapılan yardımla gerçekleşebileceği görüldü. Ülkemizde şimdiye kadar görülen "istenen, ideal bulunan, doğurmak istenen çocuk sayısı" ile "doğurulan çocuk sayısı" arasındaki farkın, HNEE'nün Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)'nın 2003 ve 2013 verilerine göre özellikle eğitimi olmayan, okuma-yazma bilmeyen, geliri alt gruplardaki ailelerde kapandığı saptandı. Şimdiye kadar sahip olmak istediği çocuk sayısının üzerinde doğuran kadınlar bağlamında görülen kamunun sağlık hizmet açığı, görece olarak bu politik tutumla sonlanmıştı. Bu kesimlerdeki evli kadınların istediği çocuk sayısı son on yılda (TNSA 2003-2013) 2,7 çocuktan 3,4 çocuğa yükselmiş. Böylece kadının çocuğa atfettiği "aileye maddi yardım sağlayıcı" ekonomik değer oluşması gerçekleşmeye başlamıştı. Öte yandan kamunun sağlık hizmetine en çok gereksinim duyan bu alt nüfus grupları açısından 2000 öncesinde istenenden fazla doğurulan çocuk farkı + 1,5 iken, bu fark TNSA 2013'de + 0,4 çocuğa düşmüş oldu⁽⁷⁾. Böylece kamunun sağlık hizmet açığı, hizmet götürülmeden görece olarak kapandı. Kamu alt nüfus gruplarına güvenilir, etkin aile planlaması hizmeti vermekten kurtuldu, bir taşla iki kuş vurdu.

Yeni yolumuz ne olacak? Yeniden

orta doğurganlık düzeyine mi dönecek, yoksa nüfusal dönüşüm mü sürecek? 2000'li yıllarda ailelerin küçük aile normu bağlamında kabaca iki kesime ayrıldığı yapılan araştırmalarda saptandı. Buna göre üç aileden ikisi, iki ve daha az çocuğu ideal buluyor. Araştırmalarda görüşülen denekler bu sayıda çocuk sahibi olduğunu ya da olmak istediğini belirtmişlerdir. Buna karşın üç aileden biri ortalama olarak dörde yaklaşan çocuğu ideal bulduğunu, bu sayıya yaklaşan çocuğa sahip olduğunu söylemiştir⁽⁸⁾. Çok kültürlülük temelinde, sosyo-ekonomik büyüme sürecinde gerçekleşen nüfusal dönüşüm açısından Türkiye'nin yeni sorun alanı burada oluşuyor. Sorunu, görünür gelecekte ailelerin tutum ve davranış çözecektir.

Kaynaklar

- (1) Blacker, C.P.: "Stages in Population Growth", *Eugenics Review*, 39(3), s. 88-101, 1947.
- (2) Notestein, F. W. "Economic Problems of Population Change", *Proceedings of the Eight International Conference of Agricultural Economists*, s.13-31, New York, 1953
- (3) Kingsley, Davis: " Az Gelişmiş Ülkelerde Ölüm Hızlarındaki Büyük Düşme", *İktisadi Kalkınma (seçme yazılar)* içinde s.31-35, Ankara, 1966.
- (4) Devlet İstatistik Enstitüsü: **2000 Genel Nüfus Sayımı**, s.30, Ankara, 2002.
- (5) Barlow, R.: "Population Growth and Economic Growth: Some More Correlations" *Population and Development Review*, 20(1): 153-165, 1994.
- (6) Devlet Planlama Teşkilatı: **Onuncu Kalkınma Planı**, s.11, Ankara, 2013.
- (7) HNEE: **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003, 2013** Ankara, 2004, 2014.
- (8) Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Araştırmaları Merkezi : **Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması**, İstanbul, 2016. www.khas.edu.tr/news

O BİZDEN BİRİ :

“Koca Türk” Ernst Reuter

A. Gürhan FİŞEK*

1933 sonrası Hitler zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınan Almanca Konuşan Mülteci Aydınlar arasında Ernst Reuter'in özel bir yeri vardır. Yahudi olmadığı halde, demokrat ve mücadeleci kimliği ile Hitler'in şimşeklerini üzerine çekmiştir. Türkiye'den aldığı davet, hem onu Hitler bataklığından kurtarmış ve hem de ülkemize müthiş bir birikim kazandırmıştır.

Ernst Reuter sıradan bir aydın değildi. 1889'da doğmuş, Marburg, Münich ve Münster Üniversitelerinde tarih, coğrafya ekonomisi ve Almanca dallarında öğrenim görmüştür. 1912-1932 yılları arasında Alman Komünist ve Sosyal Demokrat Partileri'nde Genel Sekreterlik gibi önemli görevlerde bulunmuş; hatta bir ara, Volga Almanları Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve başkanlığını da yapmıştır.

Lenin ile de Sovyet Devrimi sırasında yakından işbirliği yapmış olan Reuter'i, Lenin, “çok yetenekli ve parlak zekalı, fakat özgürlüğüne gereğinden fazla düşkün bir genç” olarak nitelendirmiştir. Lenin ile yollarının ayrılmasında, kişiliğinin böylece algılanmasının payı olsa gerektir. Reuter, Türkiye'ye gelmeden önceki siyasal yaşamı boyunca, Berlin Belediye Meclis Üyeliği, Magdeburg Belediye Başkanlığı ve Reichstag (Alman Parlamentosu) Üyeliği görevlerinde de uzun yıllar bulunmuştur (Ruşen Keleş, 1986 : 3).

4 Haziran 1935'te Türkiye'ye gelen Ernst Reuter, önceleri İktisat ve Ulaştırma Bakanlıkları'nda çalıştı. İlk görevi “Fiyat Tayin ve Ticaret Uzmanlığı” idi. Görevi dolayısıyla, Anadolu'da bir çok ili dolaştı. Daha sonra çağrı üzerine Siyasal Bilgiler Okulu'nda öğretim üyeliği görevine başladı. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ünlü öğretmenlerinden Prof.Dr.Fehmi Yavuz, onu şöyle tanımlar : “Politikacı Reuter Almanların, bilim adamı Reuter ise Türklerindir”.

Ernst Reuter, Türkiye'de bulunduğu yıllarda, Almanya'da Hitler'e karşı yürütülen mücadeleden hiç kopmadı. Bir anma toplantısında, oğlu şöyle diyordu: Babamın erişilmez güzelliğini sık sık övdüğü Türkiye, bu ülkenin insanının dostluğu, yepyeni deneyim ve izlenimler, işlerinin yoğunluğu, vatanına leke süren canileri düşünmesine bir an için bile engel olamıyordu. Babam, kendini “çölde bütün akarsulardan uzak” görür

ve Almanya'nın kaderi konusundaki tüm bilgileri “kurumuş bir sünger” gibi emmesine almaya çalışırdı. (Edzard Reuter, ... içinde, 1986 : 20)

Bu duyarlılık içindeki Reuter, 1943 yılında Türkiye'de gizli olarak kurulan Alman Özgürlük Birliği'nin kurucusu oldu. Hükümetle yaptıkları sözleşmelerde siyasal eylemlerden uzak kalmaları öngörülmüş de, Hitler'in yaptıklarına kayıtsız kalamıyordu. Birlik'te yalnız değildi. Türkiye'deki Almanca konuşan mülteci aydınlardan Alexander Rustow, Gerhard Kessler, Curt Kosswig, Hans Wilbrand ve Friedrich Breusch onun gibi kurucular arasında yer aldı. Örgütün amacını şöyle tanımlıyorlardı : Almanya'daki durumu Nazilerin iktidarı ele geçirmelerinden sonraki siyasal gelişmeleri araştırmak, tartışmak ve Nazi diktatörlüğünün yıkılmasından sonraki siyasal görevleri saptamak. Bu konudaki görüşlerini, uzun değerlendirmelerden sonra, “Ne Olmalı ?” adlı ortak bir manifesto ile 1943 yılında açıkladılar. Zaten Türkiye'deki Almanlar üzerinde ağır baskı kurmaya çalışan Nazi Almanyası, bu çabalarını bu manifestodan sonra daha da yoğunlaştırdı. Ama artık zulmün sonu görünmüştü. (Kemal Yalçın, 2011 : 303).

Ernst Reuter
(29 Temmuz 1889 - 29 Eylül 1953)

Ernst Reuter, üniversiteleri henüz kurulmakta ve Batı'nın akademik değerlerini yavaş yavaş benimsemekte olan Türkiye'de, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmasına karşın, Siyasal Bilgiler Okulu'nda, çağdaş ve özerk bir kafa yapısına sahip bir bilim adamı imgesini kısa zamanda yaratmıştır.” (Ruşen Keleş, 1986:3)

* Prof.Dr., Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eğitim Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü - İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Almanca Konuşan Mülteci Aydınlar konusunda derinlemesine çalışmalar yürüten H.Widmark, bu aydınların çalışmalarındaki başarı ölçütü olarak beş koşul öne sürmekte ve bunların tümünün Ernst Reuter'de bulunduğunu belirtmektedir:

1. Dil ögesi,
2. Yerli halkın düşüncesine saygı,
3. Ülkenin kültürüne ve geleneğine karşı ilgi,
4. Somut bilimsel çalışma,
5. İnsancıl olma (H.Widmark, ... içinde, 1986:75)

Gerçekten de, Ernst Reuter'in en önemli özelliklerinden biri, Türkçe'yi çok iyi öğrenerek, derslerini Türkçe vermesi, ders kitaplarını Türkçe yazmasıydı. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin tüm Almanca Konuşan Mülteci Aydınlar'dan beklentisini, eksiksiz yerine getirmişti. Ama Türkçe konuşabilmenin, hükümete verdiği sözleri yerine getirebilmenin çok ötesinde, Türkiye'den "memleketim" diye söz edebilmesi onun içtenliğinin ve minnettarlığının en önemli anlatımıdır. Reuter, bazı Almanca Konuşan Mülteci Aydınlar gibi Türkçe'ye de önemli katkılarda bulunmuştur. 1940 yılında Siyasal Bilgiler Okulu tarafından yayınlanan Komün Bilgisi (Şehirciliğe Giriş) kitabının arkasında, iki yüze yakın Almanca, Fransızca ve İngilizce terimin Türkçe karşılığı ile alfabetik dizini bulunmaktadır.

Yine 1940'lı yıllarda Sivas Valisi Necmettin Ergin ile birlikte "Belediye Maliyesi" kitabını yazmıştır. Kitap İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Kitabın önsözünde Reuter şöyle diyor: "Bütün ülkeler gibi, biz de Savaş'tan sonra, komün (toplum) görevlerinin artması gereken bir döneme gireceğiz. Yeni döneme uyabilmek için, bu kitapta ileri sürülen sorunların çözülmesi gerektiği kanısındayız." Bu yaklaşım, daha savaş döneminde, barış döneminin planlanması gibi ilerici yaklaşımları, öngörülerini temsil etmektedir.

Yine 1943 yılında verdiği ve broşür olarak yayınlanan bir konferansında Ernst Reuter, "yarının şehri" konusundaki değerlendirmelerini sunmaktadır.

Türkiye'ye geldiği 1935 yılından beri Türkiye'nin ve özellikle Ankara ile İstanbul'un kamu ulaşım politikası üzerine sayısız çalışmalar yapan Reuter, bu alanda çok etkili oldu. Kent içi ulaşımı modernleştirdi ve ucuzlattı. Sosyal

planlama ve modern kent ulaşımı konusunda öncü oldu. Kendisi gibi mülteci olan ünlü Avusturyalı mimar Margarete Schütte-Lihotzky'nin kent planlaması deneyimlerden büyük ölçüde yararlandı. Öğrencilerinin çoğu daha sonra belediye başkanlığı, devlet memurluğu ve genel müdürlük gibi önemli konumlara geldi. Modern kent planlamasını başlattılar (Arnold Reissman, 2011 : 127).

1942 yılı başından başlayarak yürütülen "Kaymakamlık Kursları"nın tümünde görev almış; kaymakamları mahalli idareler, sosyal siyaset ve yardım konularında aydınlatmaya çalışmıştır. Türkçe'yi öğrendikten sonra, halkı tanımak için her fırsattan yararlanan Reuter, köylümüzün üstün niteliklerini görüp anladıkça, aydınlarımızı halktan kopmakla, uzaklaşmakla suçladı. (Fehmi Yavuz, ... içinde 1986 : 29) Dergilerde çıkan yazılarını, çeşitli bakanlıkların kendisinden istedikleri raporları gözönüne alırsak, Reuter'in topluma ve kamuya katkılarını ve bir bilim insanının toplumsal sorumluluğunu çözümlemek çok kolaylaşır.

Reuter, Siyasal Bilgiler Okulu'nda İdari ve Mali Şubeler'de, "Şehircilik", "Mahalli İdareler" ve "Mahalli İdareler Maliyesi" derslerini okutmuştur. Bu dal-

larla ilgili kürsülerin ve "İskan ve Şehircilik Enstitüsü"nün kurulmasında büyük emeği geçmiştir. Bu Enstitü, bugün "Ernst Reuter İskan ve Şehircilik Enstitüsü" olarak anılmaktadır. Eğitim etkinliklerine ve öğrencilerinin yetiştirilmesine çok önem verirdi; mütevazı bir kişiliği ve yaşantısı vardı. Okula bisikleti ile gidip geldiği için, halk arasında "kasketli ve bisikletli büyük Alman" olarak anılırdı. Büyük diye nitelendirilmesinin nedeni, iri vücut yapısıydı (Türk Somer ... s.13).

Ernst Reuter, 1946 yılında, savaş sonrası yıkılmış yıkılmış Almanya'ya geri döndü. Berlin ikiye bölünmek üzereydi : Batı Berlin ve Doğu Berlin. İkinci SSCB'nin kontrolüne girdi ve Ruslar Berlin'in tümünü istiyorlardı. Bunun için tüm ulaşım hatlarını keserek "abluka"ya başvurmışlardı. İşte Ernst Reuter, böylesi güçlüklerle dolu bir zaman diliminde Berlin Belediye Başkanı oldu. Bu görevde, yıldızlaştı ve TIME dergisine göre, dönemin "dünyayı yöneten" on kişisinden biri oldu. Onbir ay süren ablukayı aşabilmek için, Reuter, durmadan

dünyayı göreve çağırdı; Batı Avrupa'nın geleceği ile Batı Berlin'in geleceğini bağdaştırmayı ve hava yoluyla yardım sağlamayı başardı. (Fehmi Yavuz, ... içinde, 1986:33) 1951'de Alman Kent Meclisleri'nin başkanlığına getirildi..

Ancak öyle bir saptama var ki, onun kişiliğini ve olgulara yaklaşımını çok net olarak ortaya koymaktadır. 1933 yılında Türkiye'ye gelen ve Reuter ile aynı yazgıyı paylaşan (ve onunla dost olan) ünlü iktisat profesörü Fritz Neumann şöyle diyor : "Reuter, şansölye (başbakan) görevine getirilseydi, Alman ekonomi harikasını belki bu kadar hızlı gerçekleştirmeydi, ama karşılıklı dayanışmaya ve manevi değerlere önem veren bir sistem kurulurdu." (Fritz Neumann, ... içinde 1986: 38).

Berlin Belediye Başkanlığına iki kez seçildi. Başkanlık döneminde, Berlin'de Freie Üniversitesi'nin (Berlin Özgür Üniversitesi) kuruluşu için çok emek verdi. 4 Aralık 1948'de kurulan Üniversitenin başarısı için, Türkiye'de aynı yazgıyı paylaştığı mülteci arkadaşlarının yardımına başvurdu. Ernst E.Hirsch, rektörlük görevini kabul etti. Georg Rohde öğretim üyesi olarak döndü. Bugün 35.713 öğrencisi ile Berlin'deki en büyük üniversitedir.

Ernst Reuter bir devrimciydi. Yaşamı boyunca çok farklı ülkelerde mücadele etti. Elde ettiği birikimi bir konuşmasında şöyle özetliyordu:

"Devrimler bir gecede gelir ve devrimin ilk coşkusuyla pek çok insan düşünür ki, şimdi her şey bambaşka olacak, yarın öbür gün yepyeni bir yaşama başlanacak. Ben tam 12 yıl süreyle, kesin devrim yapmış olan bir halkın içinde yaşadım. Öyle bir devrim ki, bizim burada Almanya'da yaşadığımızdan çok daha büyük bir kültürel ve manevi anlamı vardı. Fakat bu 12 yıllık

deneyimle biliyorum ki, 12 yıl bir halkın tarihinde küçük bir bölümdür. Devrimin dıştan görünüşü, yeniden başka tarzda kurulması gereken, geçmişle ilgili yok edilmiş her şeyin, gerçekten tamamen yok edilebilmiş olup olmadığını hiçbir surette anlamaya olanak vermez. Yeni bir şey başarmak, ruhsal ve özellikle pedagojik alanda bir iki yılın işi değildir. Bu, büyük bir çaba ve istekle kendini bu yeni göreve adayacak olan kuşakların işidir. ... Bunu kendimden biliyorum; yaşamımın bir çok yılını, Türkiye'de böyle bir göreve adanmışım" (Kemal Yalçın, 2011 : 312).

Her zaman iki vatani olduğunu söyleyen Reuter, her iki vatanında da derin izler bırakabilmiş ender kişilerdendi. Ne mutlu ki, onu "bizden biri" olarak sayabiliyoruz.

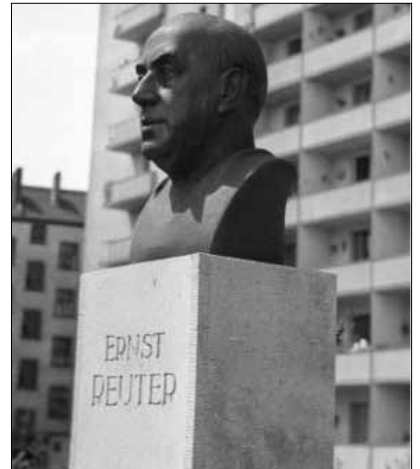
KAYNAKLAR :

Ruşen Keleş (1986) : "Ernst Reuter'i Anma Toplantısı Açış Konuşması" "Ernst Reuter'in Anısına" kitabı içinde,

- Ruşen Keleş s.3
- Edzard Reuter s.20
- Horst Widmark s.75
- Tarık Somer s.13
- Fehmi Yavuz s.33
- Fritz Neumann s.38

Kemal Yalçın (2011) : Haymatlos, Dünya Bizim Vatanımız, T.İş Bankası Yayınları No.2249 2.Baskı.

Arnold Reisman (2011) : Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu, T.İş Bankası Yayınları No. 2081.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Kazı İşlerinde Güvenlik

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek@fisek.org.tr)

Durum: İşçiler yatay sondaj işlerine başlanacak yeri hazırlamak için yumuşak toprak zemini kepçe yardımı ile kazmaktadır. İşçilerden biri 3 metreden daha derin çukura inerek kontrolleri yapmakta, diğeri ise aşağıda çalışan arkadaşını gözetmektedir.

İşçilerin bu çalışmalar sırasında karşılaşılabileceği tehlikeleri tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir ?

1. İşçi kazı alanının yan yüzeylerindeki toprakların kayması (çökmesi) sonucu toprak altında kalabilir.

2. Kaza alanını gözetleyen kişi, (dengeyi kaybederek ya da bastığı zeminin çökmesi sonucu) aşağıya düşebilir.

3. İş makinasının altındaki toprağın çökmesi sonucu iş makinası kazı alanına düşebilir.

4. İş makinası işçinin üzerine düşebilir.

> Yanıtı 7. sayfada

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet MAKAL
Prof. Dr. Ali Esat KARAKAYA
Prof. Dr. A. Gürhan FİŞEK
Mak. Y. Müh. Aykut GÖKER
Prof. Dr. Ayşen BULUT
Mim. Y. Müh. Cihat UYSAL
Dr. Engin TONGUÇ
Jeom. Erdoğan BOZBAY
Doç. Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ YAŞAR
Prof. Dr. Güler Okman FİŞEK
Prof. Dr. Hamit FİŞEK
Prof. Dr. İsmail TOPUZOĞLU
Prof. Dr. İsmail ÜSTEL
Dr. Ecz. Leyla ÜSTEL
Prof. Dr. Mesut GÜLMEZ
Prof. Dr. Muammer KAYAHAN
Prof. Dr. Müge ERSOY KART
Mümtaz PEKER
Prof. Dr. Murat DEMİRCİOĞLU
Kim. Müh. Mustafa TAŞYÜREK
Prof. Dr. Necati DEDEOĞLU
Prof. Dr. Nevzat ÖZGÜVEN
Oya FİŞEK
Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Yrd. Doç. Dr. Taner AKPINAR
Yrd. Doç. Dr. Umur AŞKIN
Prof. Dr. Yasemin GÜNAY BALCI
Prof. Dr. Yıldız TÜMERDEM

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU'NUN YİTİRDİĞİMİZ AMA HEP ARAMIZDA OLAN ÜYELERİ

Doç. Dr. Ömer Tunç SAVAŞCI
Prof. Dr. Cahit TALAS
Prof. Dr. Kurthan FİŞEK
Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI
Tuncer UÇAROL
Prof. Dr. Ferhunde ÖZBAY

İÇİNDEKİLER

- **ÇOCUK EMEĞİ**
12 Haziran ÇOCUK EMEĞİNE SON 2
- **ÇOCUK EMEĞİ**
Korku Tünelinden Haberler
Atık Yağ Varili Patladı ! 3
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
Maden Kazaları 4
Ebru KAYA
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
İş Kazalarının Nedenleri ve Korunma İlkeleri ile
Tekniklerinin Uygulanması 8
Mustafa TAŞYÜREK
- **KADIN EMEĞİ**
Kadın Söyleşileri - 5
Emeğin Görünmeyen Yüzü: Basın İşçisi Kadınlar 12
Özgün MİLLİOĞULLARI
- **ANIMSA**
Az Zamanda Çok İşler Yaptı
Zor Dönemlerin Kahramanı : Mustafa Şeref Özkan 14
A. Gürhan FİŞEK
- **NÜFUS**
Türkiye'nin Nüfussal Dönüşümü Üzerine Bir Görüş 18
Mümtaz PEKER
- **ANIMSA**
O Bizden Biri : "Koca Türk" Ernst Reuter 20
A. Gürhan FİŞEK
- **BULMACA**
İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım :
Kazı İşlerinde Güvenlik 23
Mustafa TAŞYÜREK

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>
<http://www.osgb.fisek.com.tr>

- **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına
A. Gürhan FİŞEK (e-posta: agf@fisek.org.tr)
- **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:**
A. Gürhan FİŞEK (e-posta: agf@fisek.org.tr)
- **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71
- Web sayfası: www.fisek.org.tr
- Çalışma Ortamı Dergisi'nde yayınlanan yazılar, resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.
- Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

- Çocuk Dostu'muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir. Sizleri de **Çocuk Dostu'muz** olarak görmek isteriz.
- Çalışma Ortamı Dergisi iki ayda bir yayınlanır.
(Yerel Süreli Yayın)
• ISSN 1302-3519
- Sayı: 147 • Temmuz - Ağustos 2016
- Ücretsizdir
- **Yapım ve Basım:** Büyük Anadolu Medya Grup
İstanbul Cad. Elif Sk. Sütçü Kemal İşhanı No:7 / 190 - 246
İskitler 06060 ANKARA
Tel: 0312 384 30 70 (Pbx) • Fax: 0312 384 30 57
- **Baskı Tarihi :** 28 Haziran 2016